

EDİTÖR

Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ

TÜRK DİLİ

Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler

**ARALIK
2024**

İmtiyaz Sahibi / Yaşar Hız
Yayına Hazırlayan / Gece Kitaplığı
Birinci Basım / Aralık 2024 - Ankara
ISBN / 978-625-388-106-1

© copyright

2024, Bu kitabın tüm yayın hakları Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com / gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Büro
Sertifika No: 42488

TÜRK DİLİ
ALANINDA ARAŞTIRMALAR VE
DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR

Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ

gece
kitaplığı

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İMÂDÎ'NİN ARAPÇA-TÜRKÇE MANZUM SÖZLÜĞÜ: İLM-İ LÜGAT

Mustafa ULUOCAK, Süleyman EROĞLU 7

BÖLÜM 2

RABGÜZİ'NİN KISÂSÜ'L-ENBİYÂ'SINDA BENZETME UNSURU OLARAK “TEG” VE “MEDİZLİĞ”

Melek ÇUBUKCU 31

BÖLÜM 3

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN ŞİİRLERİNDE DİVAN ŞİİRİ GELENEĞİNDEN YARARLANMA

Emine Gözde ÖZGÜREL 63

”

BÖLÜM 1

İMÂDÎ'NİN ARAPÇA-TÜRKÇE MANZUM SÖZLÜĞÜ: İLM-İ LÜGAT

Mustafa ULUOCAK¹, Süleyman EROĞLU²

1 Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, muluocak@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9446-453X

2 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, seroglu@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3223-6731

Giriş

Sözlükler, genellikle bir dilin belirli çağlarda yahut tüm zamanlarda sahip olduğu söz varlığını bir araya toplamak amacıyla yazılan eserlerdir. Bununla birlikte belli bir sanat veya bilim dalındaki özel anlamlı kelimeleri ihtiva eden sözlükler yanında farklı zamanlarda, farklı amaç ve şekillerde kaleme alınmış sözlüklere de rastlanmaktadır.

Türk dili ve edebiyatının tarihî seyri içerisinde mensur ya da manzum çok sayıda eser arasında sözlük türünde eser telifinin de ayrı bir yer tuttuğu görülmektedir. Bilhassa nazmın nesre göre revaçta olduğu klasik Türk edebiyatında ilmi ve edebî kıymeti haiz manzum sözlükler dikkat çekicidir.

Manzum sözlük geleneğinin Anadolu'daki ilk örnekleri Arapça-Farsça iki dilli sözlüklerdir. Şükrullah'ın 1242-43 yılında kaleme aldığı *Zühretü'l-Edeb*'i, Hüsameddin Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî'nin *Nasîbü'l-Fityân* ve *Nesîbü't-Tıbyân*'ı, Abdülhamîd el-Engürî'nin 1356 yılında telif ettiği *Silkü'l-Cevâhir*'i, Germiyanlı şair Ahmedî'nin 1360-1377 yılları arasında nazmettiği tahmin edilen *Mirkâtü'l-Edeb*'i ve yine Germiyanlı şair Ahmed-i Dâî'nin Şehzade Murad için yazdığı *Ukûdu'l-Cevâhir*'i bu tarzda yazılmış ilk manzum sözlüklerdir (Öz, 2016: 48).

Anadolu'da, Farsçanın 14. asırdan itibaren hâkimiyetini yitirmesiyle Türkçe açıklamalı sözlüklere ihtiyaç duyulmuştur. Türkçe açıklamalı iki dilli manzum ilk sözlük, *Ferîsteoğlu Lugati* adıyla Abdullatif b. Melek tarafından 795/1392'de yazılmıştır. İlk Türkçe-Farsça manzum sözlük olan *Tuhfe-i Hüsâm* ise 802/1399'da kaleme alınmıştır (Averbek, 2018: 87). Anadolu sahasında Arapça-Farsça, Arapça-Türkçe ve Farsça-Türkçe tarzında iki dilli olarak başlayan manzum sözlük geleneği içerisinde sonraları Arapça-Farsça-Türkçe olmak üzere üç dilli sözlük yazımı da gelişmiştir. Arapça ve Farsça'nın dışında dillerinden biri yine Türkçe olan Arnavutça, Boşnakça, Bulgarca, Ermenice, Fransızca, Almanca başka manzum sözlükler de kaleme alınmıştır.¹

Klasik Türk edebiyatında Türkçe açıklamalı manzum sözlük yazmayı gerekli kılan önemli amaçlardan biri de dil öğretimi olmuştur. Dil öğrenme süresini kısaltmak, dil öğretimini kolaylaştırmak ve yabancı dilin kelimelerini karşılıklarıyla birlikte ezberletmek gibi amaçlarla kaleme alınmış olan manzum sözlükler, klasik dil öğretiminde bir ders kitabı olarak okunmuş ve okutulmuştur. "Bu eserlerdeki temel amaç, şiirin sağladığı imkânlardan faydalanarak talebenin yabancı kelime bilgisi kazanmasını temin etmektir." (Averbek 2019: 72-73).

Manzum sözlükler, daha çok küçük yaştaki çocuklara ve eğitime yeni başlayanlara ezber yoluyla önemli sayıda kelime ve gramer kurallarının öğretilmesi yanında; edebiyat ve aruz bilgileri de sunmaları bakımından nazmın talebeye daha hoş ve cazip gelmesi, vezin üzere

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Averbek, 2018).

kolayca okunmaları ve tekrar yoluyla kısa sürede ezberlenmeleri bakımından da ilgi görmüştür. Bu sözlüklerde bazı edebî sanatlar, bahir ve vezinler öğretilerek aruz konusunda bilgi edindirme amacı güdülmüş, şiire ve şairliğe yatkın olanların yeteneklerinin geliştirilmesi arzulanmıştır. (Öz, 1999: 5) Arapçanın öğretimine yönelik 16. yüzyılın sonlarında Arapça-Türkçe olarak kaleme alınmış manzum sözlüklerden biri de *İlm-i Lügat*'tir.

1. *İlm-i Lügat*

İlm-i Lügat in tespit edebildiğimiz yegâne nüshası Tahran Vakf-ı Kitâb-hâne vü Kırâ'at-hâne-i Umûmî Âyetullâhi'l-Uzmâ Mar'aşî-i Necefi 2048 numarada kayıtlı *Lügat Mecmuası*'nın 29b-53a yaprakları arasında bulunmaktadır. Toplam 53 varaktan oluşan nüshanın 1b-27b yaprakları arasında da *Hâzâ Kitâb-ı Dânisten* adlı Farsça-Türkçe bir lügat yer almaktadır.² Krem renkli, aharsız kâğıt özelliğine sahip nüsha, harekesiz nesih yazıyla kaleme alınmış ve Türkçe karşılığı verilen Arapça kelimelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Nüsha, Ahmed b. Vildan tarafından Şubat/Mart 998/1590 tarihinde istinsah edilmiştir.

2. *İlm-i Lügat*'in Müellifi İmâdî

İmâdî, 16. yüzyıl âlim ve şairlerindedir. Kaynaklarda İskilipli olduğu belirtilen (Açıkgöz, 2017: 243; Donuk, 2017: 916; Kurnaz ve Tatçı, 2001: 705) İmâdî'nin asıl adı Veli'dir. Veli b. Yusuf adı yanında Veli Yegân namıyla da tanınmaktadır (Donuk, 2017: 916, Kayabaşı, 1997: 433). Nev'îzâde Atâyî Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun süre Şeyhülislamlığını yapmış "el-İmâdî", "İmâd-zâde" diye de anılan büyük Osmanlı âlimi Ebussuud Efendi ile İmâdî'nin akraba olduğunu kaydeder (Ekinci, 916).³ Şairin İmâdî mahlasını benimsemiş olması bu yüzdendir. Tahsil hayatını Ebussuud Efendi'nin nezaretinde ve tedrisatında geçirmiş olan⁴ İmâdî, sonrasında müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. İmâdî'nin vefatına ilişkin kaynaklarda farklı tarihler kayıtlıdır. İmâdî, Atâyî'ye göre 998/1590, Kafzâde Fâ'izî (Kayabaşı, 1997: 433) ve Riyâzî'ye göre (Açıkgöz, 2017: 243) 1003/1594, Mehmed Süreyyâ'ya göre 1004/1595 (Akbayar, 1996: 798), Mehmet Nâil Tuman'a göre de 1006/1597 (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 705) yılında Serfice (Açıkgöz, 2017: 244) yahut Pıravadi (Donuk, 2017: 916) kadılığı görevindeyken vefat etmiştir.

İmâdî'nin bilinen iki eseri mevcuttur. Ebussuud Efendi'yle birlikte Mevlânâ Ali el-Cemâlî, Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi, Sa'dî

² *Hâzâ Kitâb-ı Dânisten* yanlışlıkla *İlm-i Lügat* adı verilerek yayınlanmıştır. Bk. (Şişman, 2016).

³ Atâyî, "... *İmâd-zâde'ye karâbeti cihetinden...*" ifadesiyle İmâdî ile Ebussuud Efendi'nin akraba olduğunu belirtmektedir (Donuk, 2017: 916).

⁴ "... *nice zamân Ebu's-su'ûd Efendi hazretlerinin hidmet-i ders ü fetvâsında kâ'im ve cenâb-âlilerinden mülâzım idi.*" (Donuk, 2017: 916).

Efendi ve Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin çeşitli fetvalarından seçki ile müstakil bir kitap hâlinde kaleme aldığı *Mecmûatü'l-Fetâvâ*⁵ ve manzum sözlük türünde yazılmış *İlm-i Lügat*, İmâdî'nin günümüze ulaşan eserleridir. Ayrıca İmâdî'nin *-İlm-i Lügat* ten başka- şairlik yönünü aksettiren bir beyti Kafzâde Fâ'izî ve Riyâzî'nin *Tezkire*'lerinde şöyle kayıtlıdır:

Meyhâne kapusındaki cârûb-ı ser-fîrâz
İşrâb ider süpürmege dilden gubârumuz (Kayabaşı,
 1997: 433; Açıkgöz, 2017: 243)

3. *İlm-i Lügat* in Şekil ve Muhteva Özellikleri

a. Şekil Özellikleri

Arapça-Türkçe manzum bir sözlük olan *İlm-i Lügat*, manzum-mensur bir mukaddime ile başlamaktadır. İmâdî, eserinin mukaddimesine:

Evvel Allâh hazretine ola hamd-i ber-devâm
Hem Resûline ola niçe şalât-ıla selâm

Dağı âline ola aşhâbına niçe dürüd
Dağı şunlara ki anları idinmişdür imâm

beyitleriyle başlayıp Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salâtını dile getirdikten sonra "*Ammâ ba'd vaqtâ ki 'İlm-i Lügat çok 'ilm hazînesinüñ anahtarı huşûşâ 'İlm-i Lügat 'Arab lügatlerinüñ bihteri oldu ise fâ'idesi etemm ü taşşîli ehemmdür.*" (29b) ifadeleriyle eserinin adını *İlm-i Lügat* olarak zikretmektedir.

İmâdî, sonrasında "*Bu 'abd-i fakîr ila'l-lâhi'l-Hādî Velî bin Yûsuf el-İmâdî aşlağa'l-lâhu te'âlâ hâlehû ve yessera lehû bi'l-hayri âmâlehû mahzâ rızâ-i Hudâ için evvelâ hurûf-ı hecâ üzre bir lügat tertîb eyleyüp ...*" (29b) sözleriyle *İlm-i Lügat* 'in müellifi olduğu ve eserini Allah rızası için hurûf-ı hecâ tertibi üzre kaleme aldığı bilgilerine yer vermektedir.

Mukaddimenin sonunda: "*teberrûken esmâ-i hüsnâ nazm u ihşâ eylemek ile ibtidâ idüp ve zeylinde nazm u esmâ-i Resûl-i kibriyâ eyledüm mercûdur ki sebeb-i mağfiret ve bâ'îş-i şefâ'at ola*" ifadelerine yer veren İmâdî, *İlm-i Lügat* 'e Esmâ-i Hüsnâ ve Esmâ-i Nebî'yi anarak başladığını belirtip eserinin mağfirete ve şefaate vesile olmasını dilemektedir.

İlm-i Lügat 'in asıl sözlük bölümü, eliften yâ harfine kadar alfabetik bir düzene sahip kaside nazım şekli tarzında kafiyelenmiş 71

⁵ *Mecmûatü'l-Fetâvâ* nın bir nüshası İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi Nr. 178'de yer almaktadır.

kıtadan⁶ oluşmaktadır.⁷ 5 ile 14 arasında değişen beyit sayılarına sahip bu kıtalardaki toplam beyit sayısı 618'dir.

Manzum sözlüklerde kıtaların nazmında kullanılan bahir ve veznin bilinmesi ve beyitlerin bu vezin üzere doğru okunması amacıyla genellikle kıta sonlarına aynı vezinde bir ya da iki takti beyti yazılmış ve bahrin adı söylendiği gibi veznin tef'ileleri de açık bir şekilde kaydedilmiştir (Öz, 1996; 11). Benzer şekilde *İlm-i Lüga'l*'in sözlük bölümünü oluşturan her bir kıtanın sonunda da takti beyitleri yer almaktadır. İmâdî de geleneğin belirlediği şekilde yer verdiği takti beyitlerinin ilk mısralarında veznin tef'ilelerini belirtmiş, ikinci mısralarda ise bahir adlarını anıp kimi zaman didaktik anlama sahip ifadelere yer vermiştir:

Müste'f ilün fe'ülün müste'f ilün fe'ülün
Fer'-i basî't hıfz it şalbün'de olsun işrâk (8/9)⁸

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Ah'reble ezeldür bu hezec ol dil-keşir (14/7)

Fâ'ilâtün müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilün
Muķtezâdur işbu baħr ezber ile nef'i ola (50/8)

Mufâ'aletün mufâ'aletün fe'ülün
Bu muķtezabuñ ħalâveti var kelâma (68/7)

İmâdî, *İlm-i Lüga'l*'teki vezin tercihinde çoğunlukla remel, hezec, recez, münserih, hafif, serî gibi Türk aruzunda çokça kullanılan bahirlere ait kalıpları kullanmıştır. Bunun yanında yalnız Arap aruzunda kullanılmış olan basî't, medîd, tavîl ve vâfir (Şafak, 2003: 6) ile yalnız İran aruzunda kullanılmış olan cedîd bahrine (Şafak, 2003: 14) ait kalıplara da yer vermiştir. Buna bağlı olarak *İlm-i Lüga'l*'in asıl sözlük bölümünü oluşturan 71 kıtada 64 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, *İlm-i Lüga'l*'in hemen her mısraı birçok aruz kusurunu barındırmaktadır. İmâdî, pek çok mısradaki imâle, med, zihaf gibi aruz uygulamaları dışında *ħabz* (22/5a), *devs* (24/9a), *selħ* (33/11b), *letm* (53/7a), *necl* (66/8a), *naħl* (66/8a) gibi Arapça kelimeleri *ħabız*, *devis*, *selih*, *letim*, *necil*, *naħil* şeklinde Türkçe söyleyişe uygun kabul edip vezne uydurmayı da yeğlemiştir. Bu bakımdan İmâdî'nin *İlm-i Lüga'l*'teki vezin kullanımı yönüyle nazım tekniğine hâkim bir şair olduğunu

⁶ Burada söz konusu edilen kıta tabiri, kıt'a nazım şekline farklı olarak bölüm/fasıl/bahir anlamında kullanılmıştır.

⁷ İmâdî, *İlm-i Lüga'l*'in mukaddimesinde “*ilm-i 'arûzı derc idüp altı yüzden ziyâdece beyt-ile yetmiş baħr üzerine nazm u tehzi'b eyledüm.*” (29b) ifadeleriyle eserini yetmiş kıta ve altı yüzü aşkın beyitle nazmettiği bilgisini vermektedir.

⁸ Belirtilen sayısal ifadelerin ilki kıta numarasını / ikincisi beyit numarasını ifade etmektedir.

söyleyebilmek zor gözükse de müstensihthen kaynaklı hataları da göz ardı etmemek gerekir.

İlm-i Lügaʿ in sonunda hatime beyitlerine yer veren İmâdî:

*Hağ ide bunı yazanı
Nār-ı cehennemden emîn* (71/14)

*Hem hayr ola hatmi dağı
Āmîn yâ Rabbe 'l-'âlemîn* (71/15)

şeklindeki dua ifadeleriyle eserini bitirmektedir.

b. Muhteva özellikleri

İlm-i Lügaʿ in sözlük kısmını oluşturan 71 kıtada toplam 2339 Arapça kelimenin anlamına yer verilmektedir. Türdeşi eserlerde olduğu gibi *İlm-i Lügaʿ* te de asıl sözlük kısmı Allah lafzıyla başlamaktadır:

*Teñri Allāh pāk akdes emt yüce öñ emām
Eyd kuvvet Hağ ta'âlāya şığınmak i'tişām* (1/1)

Eserin sözlük kısmındaki beyitlerde anlamları verilen Arapça kelimelerin tertibinde belli bir sıralama düzeni gözetilmemiştir. Arapça kelimelere veznin imkânları ölçüsünde kimi zaman mısraların başında, ortasında, sonunda ve az sayıdaki örneklerde de Türkçe anlamı karşılayan kelime gruplarının arasında yer verilmiştir.

*Hubb sevgi haris ehl-i tama' berk hasindür
Haşmet ululuk gamlı olan kimse hazindür* (20/1)

*Yol sebeb suht harām sahta didiler döşemektür
Ton sirvāl sened tayanılacak degenektür* (30/1)

*Girmek hulul araya lāyık hağika dirler
Meyl eylemek hanefdür cem' eyleyici hā'iz* (21/2)

İlm-i Lügaʿ te Türkçe anlamı verilen Arapça kelimelerin -iki örnek dışında- tamamına yakını tek kelime hâlinededir. Kelime grubu ya da cümle şeklinde Arapça unsurlara yer verilmemiştir.

*Zahmet harac harr ıssıdur hayder esed durma hasar
Taşdur hacet kazmak hafir çuğur hufet yazı haleb* (19/2)

*Atmak hazf bozmağ habt şan'at hiref kal'a harez
Korğu hazer birlik hidet tutruğa dinildi hasab* (19/3)

Eserde yer alan Arapça kelimelerin anlamları 1643 Türkçe, 325 Arapça, 96 Farsça ve 275 karışık kökenli kelime ve kelime grupları ile verilmiştir. Eserde Türkçe karşılıkları verilen Arapça kelimelerin yaklaşık dörtte üçü (%73) isimlerden,

*Şol şimal şeyh koca şabb yigit
Secne gam satv kıyı sefre bıçağ* (34/3)

Kayh iriñ karn depe
Kadūm keser kadem ayak (49/3)

dörtte biri (%27) de

Tesennüh bozulmak tedārük yetişmek
Taşallūf ögünmek bürünmek tezemmül (13/3)

Mukābele karşılaşmak
Mukātele öldürüşmek (62/6)

gibi fiillerden oluşmaktadır. Fiillerin genellikle mastar şekilleri tercih edilmiştir.

*İlm-i Lüga'*te 62 Arapça kelime çoğul biçimde yer almıştır. Bu kelimelerden 49'unun Türkçe karşılıkları (+1Ar) çokluk eki almış isimlerle 13'ünün de cem'i belirtilip yalnız Arapça çoğul hâli verilmiştir. Bununla birlikte bazı isimlerin hem kuralsız hem kurallı çokluk biçimleri de örneklendirilmiştir.

Dağı *tırıcı nesnelerdür* sübāt (15/1b), *nice kişilerkanı* dimā'dur (24/7b), *Su'adā*'dur *bahtı hoşlar*, süfehā'dur 'aklı yoklar (32/1a-b), Şevākīb *durur cem'i hem* sākībāt (15/3b), Sehm *oğ cem'i* sihām selk *durur incitmek* (31/3b), *Di bülbül* 'andelibe *bunuñ cem'i* 'anādil (42/5b), Sevābīt *türanlar dağı* sābitāt (15/4b).

Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alana anlam alanı denilmektedir (Korkmaz, 1992: 8). *İlm-i Lüga'*te yer alan isim soylu kelimelere bakıldığında geniş bir anlam alanına sahip olduğu görülmektedir. Eserde yer alan 1697 Arapça isim soylu kelimeyi anlam alanlarına göre şöyle sınıflandırmak mümkündür.

İnsan anlam alanıyla ilgili kelimeler: Akrabalık, cinsiyet, vücut bölümleri ve organlar, bedensel kusurlar, insanın gelişim dönemleri, sosyal gruplar, ünvan ve saygı kavramları, meslekler, bazı hastalıklar, insana özgü duygular vb.

Üzn *kulak enf burun enmele barmak ucu*
İbt *koltuk ezr arka* 'izzet itmek İhtirām (1/4)

Tabiat anlam alanıyla ilgili kelimeler: Toprak, taş, tabiat olayları, rüzgâr türleri, hava, sıcaklık, karanlık, koku, ses, bazı madenler vb.

Aydınlık olmak isfār kasırğa yili i'sār
Çorçutmağa di inzār *kapı pekitmek* İglāk (8/7)

Yer anlam alanıyla ilgili kelimeler: Mesafe, yön, bina ve bölümleri, yol, harman yeri, ayak yolu, dağ başı, ova, köprü, kuyu, siper, mezar açık ve kapalı yerler vb.

Öli cāşim cedes kabir maşar cūd
Cenāb *ev öñj cerre zarf-ı mā*'dur (16/8)

Eşya anlam alanıyla ilgili kelimeler: Ev eşyaları, giyim eşyaları, döşeme eşyası, takılar, çalgı aletleri, tarım araçları, kumaş vb.

*Bölük fevc yitme **fakd fery** kem iş şubh **ferak**
Döşek fers balta **fe's** qarın yarıqlıg **fetk** (47/1)*

Bitki anlam alanıyla ilgili kelimeler: Ağaç ve ağacın bölümleri, ağaç türleri, ot ve ot türleri, bazı sebze ve meyveler, tarım bitkileri vb.

*Buğdaya **dinür hınta** şatan kişiye **hannâf**
Eksiltme **havr hilye** bezek şevk **hanîndür** (20/7)*

Hayvan anlam alanıyla ilgili kelimeler: Evcil hayvanlar, vahşi hayvanlar, kuşlar, balıklar vb.

*İp **resen ress** kuyı **gevik ra'1**
Üstüne giyilen giyesi **ridâ** (27/6)*

Zaman anlam alanıyla ilgili kelimeler: Zamanla ilgili kavramlar, günün bölümleri, mevsimler, ibadet zamanları vb.

*Bağte **añsuz zâhir** olmaqdur **bürüz**
Bâl gönül **bükredür vakt-i seher** (11/9)*

Yeme-içme anlam alanıyla ilgili kelimeler: Katı yiyecekler, sıvı yiyecekler ve içecekler.

***Zebed** kaymak **zihâr** memlû
Zeher çiçek **zehir** ağı (29/1)*

Nitelikler anlam alanıyla ilgili kavramlar: İnsanın maddi ve manevi nitelikleri, varlıkların renk ve şekilleriyle ilgili nitelikler.

*Ef'idedür gönüller **hınta gönli esmer**
Gözleri egri a' ver bozmağa dirler **ifnâ'** (4/3)*

Durum anlam alanıyla ilgili kelimeler: İnsanın yaşadığı olaylarla ilgili durumlar, duygularıyla ilgili durumlar.

*Haml eyleme **cürm cû' açlık**
Koruma **cefâf cemd** toñmak (17/6)*

Soyut anlam alanıyla ilgili kelimeler: İnsanın ruhsal durumu, sosyal ilişkileri ve inançlarla ilgili kavramlar.

***Se'âmet** yorulmak **seher** uykusuz
Sefâhat delilik **riyâ sem'adur** (33/4)*

Eserde Türkçe anlamı verilen kelimeler, genel olarak belli bir anlam alanı oluşturacak bir düzende sıralanmamıştır. Ancak, sayısı az da olsa bazı beyitlerde kelimelerin belli konular etrafında toplandığı da görülmektedir:

***Eb** babadur **ümm** anadur **ibn** oğuldur **ibne** kız
Ah karındaş **uht** kız kardaşa dirler ve's-selâm (1/7)*

***Üzn** kulak **enf** burun **enmele** barmaq uci
İbt koltuk **ezr** arka 'izzet itmek **ihtirâm** (1/4)*

*'Akâr ol yer ki ola anuñ üstünde yapı
Binâsi olmayıcak o yiri 'arsadur bil (42/6)*

***Hâcib** kapucu dahı kaç **kılıç husâm harb** savaş*

Di **huzme** odun **bāğına** odunuñ adına **hatab** (19/6)

İlm-i Lügaʿ te anlamları açıklanan Arapça kelimelerin 642'si fiildir. Söz konusu fiillerin ekseriyeti sülası fiilerden türetilmiş mastarlardan oluşmaktadır.

Kebh çekmek kevn olmak açmak keşf
Kebb düşmek kedh işdür güçdür kelef (52/1)

Meşāb dönmek

Mecāz geçmek (60/1)

Ayrıca eserde sülası fiillerden türetilen ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism -i âlet, ism-i mekân ve mübalağa kalıplarına dair örneklere de rastlanmaktadır.

Bekçi giceyle **hâris** ezberleyici **hâfiz**
Hadb ehl-i şefkat olmak her ekşi nesne **hāmız** (21/1)

Uzanmış durur **memdūd** kovulmuş durur **merdūd**
Yapılmış durur **mesdūd** sevilen durur **mahbūb** (56/5)

Gözsüz toğandur **ekmeh** ahmaklık iden **ebleh**
Eş beñizidür **eşbeh** zamm eylemekdür **ilhāk** (8/5)

Merr bil baca **mişkūt mīklāt** tava
Migrefe kepçedür degme **mess mis** bakır (59/4)

Mebākıl yeşillikler **merāre** öde dirler
Di **medhaz** tayancağ yir odun-ğānedür **mahtab** (55/4)

Ġam esefdür hor **erzel**
Ġatı pek azğun **eżaldür** (9/5)

İlm-i Lügaʿ in söz varlığındaki Arapça fiillerin diğeri bölüğünü de mezîd fiiller oluşturmaktadır. Eserde if'âl, tef'îl, tefa''ul, tefâ'ul, ifti'âl, infî'âl ve müfâ'ale kalıplarıyla türetilmiş çok sayıda mezîd fiillerden türetilmiş master örneği yer almaktadır.

Bildürmege di **i'lām** iħkām itmek **ibrām**
Bir yire inmek **ilmām** yabmağ kapuyı **isfāk** (8/3)

Ġatlanma **terakğub** şakınılmak **tahsîn**
Bozulma **tefessüh** yazı yazmağ **tahrîr** (14/5)

İncinme **tezaccur** arı itmek **tanzîf**
Evlenme **te'ehhül** kolay itmek **teysîr** (14/3)

Tefekküh 'aceblemedür **taht** aşığı
Şoyulmağ **tekaşsur** el irmek **tedāvül** (13/7)

*Sınamadır ibtılā’ şığınmadur ilticā’
Tolaşmadur iltivā’ kıyıldamak irticāc (6/2)*

*Kesilmedür insirām dökülmedür insicāl
Bölüşmedür iktisām yarılmadır inbi’āc (6/6)*

*Mübādeledür çekişmek
Mübādeledür değışmek (62/1)*

İlm-i Lügat’te Türkçe bir kelime ya da kavramın farklı beyitlerde birden fazla Arapça kelimeyle karşılandığı görülmektedir. Örneğin farklı beyitlerde ulu kavramının 10 ve ululuk kavramının ise 5 farklı Arapça kelime karşılığı tespit edilmiştir: *ulular kurūm (48/9b), ulular sādedür (33/12a), şanādīd ulular (37/3-b), ulu olanlar eşrāf (4/5a), ulu seyyid (32/2a), şāmiḥ uludur (35/6b), nebīḥ ulu (66/4a), ulu hūmām (69/3b), feḥīm ulu (47/5b), ulu kıdvedür (48/1a), ḥaşmet ululuk (20/1b), ululuğdur sūd (32/2b), siyādet ululuk (33/5b), ululuk kader (48/1a), mecd ululuk (60/3a).*

Ayrıca eserde Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ve dedikodu yapmak anlamındaki *kov-* fiilinin ve aynı fiilden türetilen isimlerin de birden fazla Arapça karşılığına yer verilmiştir.

veşy kovlamak (67/b), kovıcılar sü’āt (33/1b), kovcı nemīm (66/3a), ğamzdur kovculuğ (46/4b).

Yine karanlık anlamındaki *çarañu* kelimesinin de *dücne* (24/9b), *leyl-i dāmis* (25/3a), *deles* (25/8a), *zulmet* (41/6a), *gasā* (45/2a), *ğasağ* (46/1a), *ğayheb* (46/3a), *ğales* (46/3b), *mağtüş* (57/3b), *dücā*’ (24/7b) şeklinde 10 farklı Arapça kelime ile ifade bulduğunu görmek mümkündür.

İlm-i Lügat’te sesteş Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarına da yer verilmiştir.

*Beyn vuşlat beyn fūrkat ba’c yarmak (10/1a)
Kaşd eylemek ḥareddür ḥabl ip emān ḥabldür (21/3a)
Şavl hücum şakk biti şakk didiler hem urmağa (36/2b)*

Buna mukabil Türkçe sesteş bir kelimenin Arapça farklı anlamlarına yer verildiği de dikkati çekmektedir.

*Nuşşāb yay oğları nahl arı nazif arı
Nāb azu nakıyy arı nevḥa sağı nebz atmak (65/4a)*

Eserde kimi Arapça kelimelerin aynı mısra içerisinde birden fazla Türkçe anlamına da tesadüf edilmektedir.

*Saḥ ev üsti sereb izbe daḥı ağma dimekdür (30/5b),
Selḥ yüzme hem ay tamam olmadur (33/11b)
Fürūhadur ‘ağıllılık daḥı ḫavarda yorgalık (47/8a)
Letm atma hem urmadur (53/7a)*

İmâdî, yer yer eş anlamlı Arapça kelimelere de yer vermiştir.

Rev‘ *korķı* reheb *daķı* *korķı* (27/3a)

Rufât *çürümüş olan kemik mişâl* remîm (28/8b)

Melâz u melce’ ü mev’îl *şığınacaķ yire dirler* (57/3a)

Yol memerr kesb iden mukterif muķterif (59/6a)

Yalan da’vâ idenler mülebbis hem müzevvir (61/4b)

Eserde Arapça bir kelimenin anlamının yine Arapça yahut Farsça bir kelimeyle ifade edildiğini gösteren örnekler de mevcuttur.

reyb şek rics ‘*azâb elîm* (28/4b), semâha *seķâvet metâ’* sil’adur (33/1a), şimedür *hulķ-ı ģasen źav’* sihâb (34/6a), muhâveret *muķâlefet* (58/1a), muvâta’at *muvâfaķat* (58/2b).

Külhanuñ adı âtündür (1/6b), seyb baķşîş (30/2a), semel mest (15/8a).

İlm-i Lügať te Arapça kelimelerin anlamları kimi zaman bir kelime grubu kimi zaman da bir cümleyle açıklanmıştır.

Likâ’ erme *gümüş* lüceyn

Devenüñ köpügi lüğâm (53/4)

Küfe kızıl kumlu mekân

Öykene dinildi kebed (51/5)

Leşkerüñ dört yüze varıncasına dindi seriyye

Saķı ev *üstü* sereb *izbe daķı aķma dimekdür* (30/5a)

‘Akâr ol yer ki ola anuñ üstünde yapı

Binâsı olmayıcaķ o yiri ‘arsadur bil (42/6)

Manzum lügatlerde müellifler “bazı kelime açıklamalarında ve tamlamalarda vezin gereği birtakım tasarruflarda bulunmaktan geri durmamıştır. Bu kullanımlarda devrik yapılar karşımıza çıktığı gibi tamlayan ve tamlananın da yer değiştirdiği veya anlamı söylenecek Arapça kelimelerin tamlamalar arasında verildiği görülmektedir” (Kaplan, 2018: 64). *İlm-i Lügať* te de Arapça kelimelerin yer yer devrik yapılı ifadelerle açıklanışına tesadüf edilmektedir:

Tarafına göğüñ didiler kuķr *güc-ile* kasr erimek kuķr

Dibe di ka’r *kaba di* ķıır *daķı* ķüt ü ķite *durur ta’âm*

(48/3)

Hediyy şuñ di boğazlana hacda hakk yoluna

Hümüd *söyünmesi* âteşüñ di heşm *şımaķ* (70/3)

Helâküñ ziyânuñ tebâb *oldı adı*

Gelen ģatırına kişinüñ taģayyül (13/9)

İlm-i Lügať te yaygın bilinen Arapça kelimelerin yanında ayrıntı olarak kabul edilebilecek kelimelerin de yer aldığı görülmektedir.

Kuyruğı çok ata dinilir zenüb (26/7b), rikz gizli şadâ (27/7), Zerk kuşuñ tersi (26/8a), arka ortası salâ² (36/6b), Zaffe kenârî şu suyun ki aķardur (38/3b), Ağacuñ çatalı safvân (37/2b), Çölmegüñ eskisi üzengi zahr (41/4b), Gurre at alnında beñ (45/4b), Devenüñ köpüğü lügâm (83/4b), kuşuñ turnağı mihleb (55/5b).

Eserde kimi Arapça kelimelerin anlam ayırıcı özellikleri belirtilerek tanımlama yoluna gidilmiştir.

Selsebil cennet-i a'läda olan çeşme durur (31/5a)

Su gibi görinen tumandur serâb (33/8a)

Yine bazı örneklerde İmâdî, kimi Arapça kelimeleri açıklarken okuyucuya seslenerek metin dışı gönderme yolunu da tercih etmiştir.

Dâhiyeyi bil ulu belâdur (24/6b)

Di süvâra bilezük dañı sedâda gerçek (31/5b)

Hem zinâ itmek biğâ²dur el-hazer (11/12)

Muhtevasında oldukça zengin söz varlığına sahip olan manzum sözlüklerin mühim bir yanı da yazılmış oldukları dönemde kullanılan; ancak günümüzde kullanımdan düşmüş pek çok arkaik kelimeyi de ihtiva etmeleridir. *İlm-i Lügat*'in söz varlığında da çok sayıda arkaik kelimeye tesadüf edilmektedir.

ag-: yükselmek (43/6a), ağıc-: yükselen (59/8a), ağıllan-: ayın etrafı beyazlanmak (69/5b), ağız-: zehir (29/1b), ar-: yorulma (44/2a), arık-: zayıf, cılız (45/1b), arıklık-: zayıflık, çelimsizlik (38/2a), arılık-: temizlik (48/1a), armağ-: yorulmak (50/7b), aşr-: fayda, kâr (17/5b), aşşr-: kazanç (27/5a), başmağ-: ayakkabı (52/2b), beñ-: leke, benek (45/4b), bezek-: süs (29/4a), bit-: kitap (36/2b), burtar-: surat asmak (51/4b), çigin-: düğüm (55/2a), deñdeş-: eşit derece (50/3a), dirlik-: canlı olma (21/4a), düdür-: buhar, duman (11/2a), edik-: kısa çizme (22/6b), erger-: bekar, evlenecek çağa gelmiş (43/5b), esilmek-: eksilmek (69/6a), eylük-: iyilik (44/1a), gif-: geniş arazi (11/3a), gökçek-: güzel (42/8b), gözünği-: ayna (56/4b), güyegü-: damat (23/4b), ısıcağ-: sıcak (32/6b), irt-: sabah (47/3a), irt-: yarın (45/2b), ivmek-: baskın yapmak (16/3a), kâkıyan-: öfkelenen (32/6a, 46/4b), karañur-: karanlık (41/6a), kırgit-: kır sakallı (52/5b), kocmağ-: kucaklamak (11/1b), koduk-: sipa (16/7a), kov eyleme-: arkasından konuşma (48/8b), kovculuk it-: ara bozmak (46/4b), kovlamak-: arkadan çekiştirmek (67/7b), küsünmek-: imrenmek (12/2a), nezelik-: zayıflık (69/1a), ödek-: tazminat (45/2b), önegi-: çok konuşan, geveze (54/2a), öyken-: akciğer (51/5b), pekitmek-: kapatmak (8/7b) şağr-: ağıt (65/4b), sepüşdiren-: söndüren (23/1b), şımağ-: kırmak (70/1b), şoğın-: akrep, yılan sokması (54/1b), şorma-: emmek, içine almak (59/2a), söyünme-: sönme (70/3b), suvar-: (33/7a sulamak), süci-: içki (27/4b), süñi-: mızrak (49/1b, 32/5a), tabanca uruşmak-: tokatlaşmak (53/7b), talabr-: titremek (19/4b), tamur-: cehennem (46/4a), tayıncağ-: kayak aleti (64/2a), tayın-: sürçmek (70/6b), tın-: konuşmak (12/5b), tış edik-: çizme (18/3b), tolin-: batmak (46/1a), tonatma-: bir kimseyi kötü sözle batırma (69/2a), toyum ol-: ganimet elde

etmek (45/3b), **fuluñ**: şakak (36/5b), **fümağı ol-**: nezle olmak (45/4b), **tutruk**: ateşi tutuşturmaya yarayan çer çöp (19/3b), **tuñu**: rehin (27/5b), **uçmak**: cennet (17/1a), **uyar**: yular (53/1a), **uyundr**: uyuşuk, miskin (39/6b), **ürküci**: tiksinen (59/3b), **virgi**: bahşiş (37/5a), **yaldıra-**: parlamak (67 /4a), **yarak**: techizat, donatı (66/1a), **yaramaz**: kötü (32/3a), **yaramaz tonatma**: hiciv (69/2a), **yarlıga-**: bağışlamak (45/5a), **yegir**: üstün, galip (46/2b), **yeñek**: sidik torbası (60/7a), **yeyni**: hafif (23/5a), **yirüñ giñi**: geniş arazi (47/3b), **yorgalık**: eşkin yürüyüş (47/8a), **yundur**: pis su (46/4a).

İlm-i Lüga' in söz varlığı içerisinde yer yer deyimlere de rastlanmaktadır.

hatm urma mühür (23/3a), **gözini yummak semh**dür (32/7a), **meded yetürmek imdād** (5/a), **sözi uzatma itrā'** (5/4b), **keder getürmek imlāl** (5/4b), **gam çekmedür inkıbāz'** (7/5a), **kulağı pek olan atrüş** (9/6a), **sarı uzatmak emel** (9/1a).

Örnek Kıtalar:

6. Kıta

[32a] Begenmedür **irtizā'** alışmadur **imtizāc**
Şarınmadur **irtidā'** sevinmedür **ibtihāc**

Şınamadur **ibtilā'** şığınmadur **ilticā'**
Tolaşmadur **iltivā'** kımıldamağ **irticāc**

Şakınmadur⁹ **ictināb** görünmemek **ihiticāb**
Kazanmadur **iktisāb** şen olmadur **irtiyāc**

Yücelmedür **irtikā'** ulaşmadur **iltikā'**
Egilmedür **inhinā'** yarılmadur **infirāc**

Şınamadur **ih̄tibār** öğünmedür **iftihār**
Azık komağ **iddihār** egilmedür i' vicāc

Kesilmedür **inşirām** dökülmedür **insicāl**
Bölüşmedür **iktisām** yarılmadur **inbi' āc**

Egilmedür **inhirāf** dürülmedür **iltifāf**
Eşek palanı **ikāf** çoğ olmadur **irti' āc**

Bozulmadur **intikāz** tağılmadur **infizāz**
Dükenmedür **inkırāz** kopardadur **inzi' āc**

⁹ Şakınma: Şakınmak

[32b] *Mefā' ilün fā' ilün mefā' ilün fā' ilün*
Hezec-i ħubn iştirā bu resmedür imtizāc

30. Kıta

[39b] Yol **sebeb suht** ħarām **saḥḥa** didiler dögenekdür
Ṭon **sirvāl sened** ṭayanılacak degenekdür

Seyb baḥşış **seḡab** açlık **sebeḥa** tozlu mekāndur
Tesliye bulma göñül **selve** balık cinsi **semek**dür

[40a] Ḳur' alar adı **sihām**dur deve hörgüci **senām**dur
Hişşeler daḡı **sihām sähire** yiryüzi dimekdür

Aḡudur **semm** bıyık **seblet** ü adaş **semyy**dür
Yol **senen** taht **serir** ip **sebeb sürre** göbekdür

Leşkerün dört yüze varıncasına dindi **seriyye**
Saḥḥ ev üsti **sereb** izbe daḡı aḡma dimekdür

Sene yıl uyku **sine** mühmel işüñ adı **südād**ur
Çi **sedā** daḡı eriş yapuda **sāriye** direkdür

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün
Remel-i sālīm-i maḡbün olıcaḡ böyle gerekdür

45. Kıta

[44b] Ğāye soñ **ḡābir** kalan **ḡudde** bez ḡuldur **ḡulām**
ḡatt arıḡ **ḡābir** geḡen **ḡımd** ḡın bulut **ḡamām**

Ḡıll kīn azmaḡ **ḡavī** ḡarañu itmek **ḡasā**
Ḡurı ḡör ḡöpdür **ḡuşā** irte **ḡad** ödek **ḡarām**

Ḡaraya dirler **ḡasem** ḡoyuna dirler **ḡanem**
Ṭoyum olmaḡdur **ḡunm** ıḡıcaḡ gün yevm-i **ḡāmm**

Ḡirre kendüyi gören geḡme **ḡass ḡāsıl** yuyan
Ḡurre at alnında beñ ṭumaḡı olmaḡ **ḡumām**

‘Ahd bozmaḡ **ḡadrd**dur yarlıḡamaḡ **ḡafrd**dur
Şu çoḡ olmaḡ **ḡamrd**dur şerr-i dāyımür **ḡarām**

Hıkd **gıṣṣ gā'it** iniş **gubre** toz gündür **gādāt**
Perdeye dirler **gıṭā gamr** ıtalmaḡ ve 's-selām

Fā' ilün müstef' ilün fā' ilün müstef' ilün
Bu basıṭi ezber it hıfzuña gelsün niṣām

56. Kıta

[47b] Dikensüz ağac **maḡzūd** budanmış kiṣi **mecebūb**
Şıḡ ağaç durur **menzūd** kazılan durur **mekrūb**

Silinmiş durur **memşūs** şokılan durur **menhūs**
Şoyulmuş kiṣi **menbūs** sögilen durur **mesbūb**

İlik **muḡḡ** düdük **mizmār** çuvalduza di **mismār**
Yapan kimsedür **mi' mār** dökülmüş durur **meskūb**

Nişān oḡ durur **mirmāt** çerāḡa dinür **mişkāt**
Gözünḡi durur **mir'āt** sıhr olunan **maṭbūb**

Uzanmış durur **memdūd** kovulmuş durur **merdūd**
Yapılmış durur **mesdūd** sevilen durur **maḡbūb**

Fe' ulün mefā' ilāt fe' ulün mefā' ilāt
Müsebbaḡ ṭavīl olan ' Arablarda hoş mergüb

59. Kıta

[48b] **Mirye** şek **mā'** şu açıcı **münhemir**
Mühr tay yüz **mi'e** yer ṭutan **müsteḡır**

Yüz **muḡayyā** durur şorma **maşş mühce** cān
Virme **menn** acı **mürr** kazıcı **münḡa' ir**

Merr ip şek **mirā'** **milḡ** ṭuz **mevt** ölüm
Müşme 'iz ürkücü māli yok **müfteḡır**

Merr bil baca **mişkūt miḡlāt** tava
Miḡrefe kepçedür degme **mess mis** baḡır

Mil' **aḡa**dur ḡaşıḡ **mesḡabe** ḡaḡıtlıḡ
Metrebe pek faḡir ṣaḡlıdur **müstetir**

Yol **memerr** kesb iden **muḡterif muḡterif**

Kesme **menn** çekme **medd** güçlüdür **muḳtedir**

Lifden ipdür **mesed** ref' iden **muḡnī**dür
Çomayıcı **menū'** katlanan **muntazır**

Par[ça] et **muḡga**dur **mürtekī** aḡıcı
Varacak yir **maşır** ürperen **muḳşa'** ir

Fā' ilün Fā' ilün Fā' ilün Fā' ilün
Bu tedārük durur hem rekz müştehir

61. Kıta

[49a] **Mübāriz**dür bahādır
Zamānı bir **mu' āşır**

Yalıñuz **münferidd**ür
'Aşiretdür **me' āşır**

Mübēşir muştulayan
İş ańduran **müzekkir**

Yalan da' vā idenler
Mülebbis hem **müzevvir**

[49b] Danışmaḡ **meşveret**dür
Giren işe **mübāşir**

'Alāmetli **müsevven**
Sözi çok kimse **müḳşir**

Divit **miḡber meder** ḡum
Dürücidür **mükevvir**

Mükellib öğreden it
Buladandır **mükeddir**

Mevāşī dört ayaklı
Merc çayır **maḡarr** yir

Çapu ḡanadı **mışrā'**
Çuşür iden **muḡaşşır**

Süpürge **miknesed**ür

Kedāretdür **mükeffer**

Melāhī aķ üzümdür
Müheyā nesne hāzır

Mefā' ilün fe' ulün
Ṭavīle oldı nazar

62. Kıta

[49b] **Mücādele**dür çekişmek
Mübādeledür değışmek

Müşādemedür toķuşmaķ
Müşara' adur görüşmek

Murāķabe katlanılmaķ
Muşādefedür yetişmek

Murāķadedür ayumaķ
Muķāsemedür bulaşmaķ

Müsāmaħa göz ırmaķ
Müdāħaledür girişmek

Mücāzefe kolayına
Muħāşamadur çekişmek

[50a] **Muħārebe**dür şavaşmaķ
Muħāla' adur kesişmek

Muķābele karşılaşmaķ
Muķātele öldürüşmek

Muşādere zulm zālim
Müsābaķadur geçişmek

Mefā' iletün fe' ulün
Bu muķtezab oldı bī-şek

Sonuç

Osmanlı kültür coğrafyasında farklı diller için yazılmış sözlükler bulunsa da bilhassa Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe ve Arapça-Farsça-Türkçe çok sayıda sözlük kaleme alınmıştır. Bunlar içerisinde manzum sözlüklerin ayrı bir yeri vardır. Manzum sözlükler, daha çok küçük yaştaki çocuklara ve eğitime yeni başlayanlara ezber yoluyla önemli sayıda kelime ve gramer kurallarını öğretmesi yanında; beyitlerin vezin üzere kolayca okunup zevkli ve kalıcı öğrenmeyi mümkün kılması bakımından da ilgi görmüştür. Anadolu sahasında manzum sözlük türünde kaleme alınmış eserlerden biri de *İlm-i Lügat* tir. Eserin şimdilik bilinen tek nüshası, Tahran Vakf-ı Kitâb-hâne vü Kirâ'at-hâne-i Umûmî Âyetullâhi'l-Uzmâ Mar'âşi- Necefi 2048 numarada kayıtlı *Lügat Mecmuası'*nın 29b-53a yaprakları arasında bulunmaktadır.

İlm-i Lügat, 16. yüzyıl âlim ve şairlerinden olan ve İmâdî mahlasıyla da tanınan Veli b. Yusuf tarafından Arapça-Türkçe manzum sözlük türünde kaleme alınmış bir eserdir. Manzum-mensur bir mukaddime ile başlayan eser, asıl sözlük kısmının ardından hatime beyitleriyle sona ermektedir. *İlm-i Lügat*'in asıl sözlük bölümü, eliften yâ harfine kadar alfabetik bir düzene sahip, kaside nazım tarzında kafiyelenmiş 71 kıtadan oluşmaktadır. Aruz vezninin 11 bahrinin kullanıldığı bu kıtalarda 64 farklı aruz kalıbı tercih edilmiştir. 5 ile 14 arasında değişen beyit sayılarına sahip kıtalardaki toplam beyit sayısı 618'dir.

Sözlük kısmı dâhilinde 2339 Arapça kelimenin anlamına yer verilen *İlm-i Lügat*'teki kelimelerin büyük çoğunluğu isimlerden oluşmaktadır. Bazılarının çoğul biçimlerine de yer verilen 1697 ismin eserde geniş bir anlam alanını kapsadığı görülmektedir. *İlm-i Lügat*'te isimlerden başka 642 Arapça fiilin de Türkçe anlamlarına yer verilmiştir. Bu fiillerin büyük çoğunluğu, sülasi fiillerden türetilmiş mastarlardır. Bunun yanında eserde mezid fiillerden türetilmiş mastarlara ve fiillerin ism-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i mekân ve ism-i alet kalıplarında türetilmiş örneklerine de rastlanmaktadır.

İlm-i Lügat'in sözlük kısmında belli bir sıralama düzeni gözetilmeksizin anlamları verilen Arapça kelimelerin 1643'ü Türkçe, 325'i Arapça, 96'sı Farsça ve 275'i karışık kökenli kelime yahut kelime grupları şeklinde ifade edilmiştir. Eserde Türkçe anlamı verilen kelimeler, genel olarak belli bir anlam alanı oluşturacak bir düzende sıralanmamıştır. Diğer manzum sözlüklerde görüldüğü gibi *İlm-i Lügat*'te de bazı Arapça kelimelerin anlamları tek bir kelimeyle bazıları ise tanımlama yoluna gidilerek cümle şeklinde ifade edilmiştir.

Eserde ayrıca yaygın bilinen Arapça kelimeler yanında ayrıntı olarak kabul edilebilecek kelimelere de yer verilmiştir. Bununla birlikte eserde yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıtan ancak bugün için arkaik kabul edilebilecek birçok kelime de kullanılmıştır.

Sonuç olarak, her edebî eser gibi *İlm-i Lügat* de devrinin dilini ve kültürünü yansıtmakla birlikte Türkçenin ses bilim, Şekil bilim, anlam bilim ve bilhassa söz bilim açısından gelişiminin tespitine yönelik çalışmalara katkı sağlaması bakımından da dikkate değer bir eserdir.

Kaynakça

- Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzü’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> [E.T.: 15.11.2024].
- Ahterî Mustafa Efendi (2013). *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Averbek, G. D. (2018). Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 21, s. 85-114.
- Averbek, G. D. (2019). Anadolu Sahasında Müstakil Bir Tür Olarak Manzum Sözlükler (Tuhfeler). *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23, s. 62-83.
- Çağbayır, Y. (2007). Ötüken Türkçe Sözlük, C. 1-5, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çağbayır, Y. (2017). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Donuk, S. (2017). *Nev’izâde Atâyî, Hadâ’iku’l-Hakâ’ik fî Tekmileti’ş-Şakâ’ik*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, Y. (2018). Bilinmeyen Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Lügat-ı Visâlî, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7/15, s. 54-75.
- Kayabaşı, B. (1997). *Kaf-zâde Fâ’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı*. [Doktora Tezi]. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kurnaz, C. ve Tatcı, M. (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî, Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 2. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Öz, Y. (1999). *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*. Konya.
- Öz, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paçacıoğlu, C. (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Sarı, M. (1982). *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, İstanbul: Bahar Yayınları.
- Sarı, M. (1985). *El-Mevârid Türkçe-Arapça Lügat*, İstanbul: Gonca Yayınları.
- Şafak, Y. (2003). *Aruz Terimleri*, Konya: Tekin Kitabevi.
- Şemseddin Sami (1987). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Şemseddin Sami (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 1-6, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Şişman, R. Ş. (2016). Farsça Türkçe Sözlüklerden İlm-i Lugat (Metin), *Turkish Studies*, (11)4, s. 899-974.

EK:

بسم الله الرحمن الرحيم
 أول الله حضرتته أول محمد بردوا • هم رسولينه أول نبييه صلوة تيلة سلام •
 داخي آينه اولدا صحابنه نبيچودود • داخي شونلاره كه انلار ايدينلر ايام •
اما بعد وقتا كه علم لغت چوق علم خزينه سنك انخزي خصوصاً •
 علم لغت عرب لغت نيك به تري • اولدي ايسه قائده ايم • و تحصيل
 اهم خبر • نتر كدي نيلمشده **بيت** چوز لغت آمد كلید علم پس •
 در پی تحصيل آن باید هوس **نشر** بو عبد فقير الى الله الهادي •
 ولي بز يوسف العمادي • اصله الله تعالى حاليه • و سيرة بالخير •
 اماله • عصاره خلد ايجوز • اوله حروف حجا اولزه بر
 لغت ترتيباً يلوب علم عربي و صريح ايدوب • التي بوزد زباني
 جهيتله تيمش بجز اولدينه نظر و تهذيب ايلدر • قاضي الكاچا
 و السؤلدين متضوع و سؤلنده كه قلوب او باب عقولده • وقع
 و شرف قبول • نصيب و روب سبب دعاء خير اوله بفضل الله
 تعالى و مقضاء بشرية اولزه خللا و خطاين عصمت اوتيا
اولتمزغ و ما البر و نفسي و ما اذكهما • والله المستعان و عليه التكلان و حضر
 مسلم و حضرت بخاري • عليهما رحمة التي الباري • صحب لونه
 ان الله تسع و تسعين اسما مائة الا واحد من احصاها دخل الجنة • هو نقل ايلدي •
 عربز

الراء

یوجه برده بود در امید ر جا	دخی بر جانیه دینلری ر جا
روع کوکل رکون میل انک	صورت اوغولینه دیندی ریا
روع قورقی رهب دخی قورقی	رهو آچو حرام اصی ربوا
دعی کونک رعوت ابریاک	رخصه و جز راج بی قنمه ر وا
کوز بیج رقیب ریح اصی	طونلورد در رهان رفن عطا
ایبرسن رسن قوی کینک رعد	اوسته کییلن گیاهی ردا
رفض فوق رباط قیر به بغی	اسکید رسن رکنز کیزی صدا

فاعلان مفاعیلن فعلات

خبیله بو خفیفی ییل رعنا

ربیع یازه ددیلو اسیر کبری رجم	عذاب رجس ریحق صوح کک چر وکی
رکوع آکلفه در لرد روع بشلاق	رصدن فانی بیلک اولن یازلمشه دی
رضان خرده ردم پکن بار صاص قلا	قرا کوللی ریند اتلنه دی رجم
نوابه دی واکد اناره دی دمان	رغیف کمرده ریب شک رجس عذاب
رقب بئشه ریح اصیدد ریح یوجه سما	رشدید طغری کیندن بیلوب برومه ریم
رمد کوز اغری وبقی رقد کوزمه رسید	ررع قومانه ریط چار اسک کبسی ریم

۵۳

حق ايد بونی یا زنی ناور جهندن آمین
 هر خیر اوله ختمی دخی آمین یارب العالمین
 مستغفلن مستغفلن
 بحر جز در بو حنین

قد وقع من سويد هذه اللفظة الشريفة اليه عبد
 المحتاج الي رحمة الله تعالى في شهر ربيع الاخر
 في تاريخ سنة ثمان وتسعين وثمان مائة
 محمد بن ولدان المحتاج الي
 رحمة الله الملك المنان غفر الله
 له ولوالديه وكتب مع الفوائد
 ونجح المومنين والمؤمنات
 والمسلمين والمسلمات
 يوم يقوم الحنات
 وصل الله عليهم
 اجمعين

عبدالمؤمن بالله
 الخاتم طبرستانى
 محمد بن ولدان

وقد كتبها بخانه وقرائت خانه عمومى آيت الله العظمى
 مرعشى نجفى - قم

İlm-i Lügat vr. 53a

”

BÖLÜM 2

RABGÜZİ’NİN KISÂSÜ’L-
ENBİYÂ’SINDA BENZETME
UNSURU OLARAK
“TEG” VE “MENİZLİĞ”

Melek ÇUBUKCU¹

¹ Dr. Öğretim Üyesi. Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Orcid ID: 0000-0001-6821-2681, melek0134@gmail.com, 05469519982

1.GİRİŞ

1.1. Edatlar

Hacıeminoğlu, çekim edatlarının isimlerden sonra geldiğini, cümlede bağlı olduğu isimle diğer unsurlar arasında zaman, mekân, tarz, cihet, sebep, benzerlik, başkalık vb. bakımdan çeşitli ilgiler kurduklarını, anlam bakımından benzerlik bildiren edatların, âsâ, asıl, beraber, bigi/ bigin, çağlıg, çenli, çeli, çeşit, deñlü, derece, dik/dek, emsâli, gibi/ gibin / kibi/ kibin/ kibik/ kimi, güne, kadar, mânend/ mânendî, meñiz, meñizlig, misâl, teg/ tig/ tek/ tik, vâ, ohşaşıg, sayu, yañlıg vb. edatlar olduğunu ifade etmiştir (Hacıeminoğlu, 2019: 78-79).

Ergin, “edat” genel başlığı altında “ünlem edatları”, “bağlama edatları”, “son çekim edatları” sınıflamalarını oluşturur (Ergin, 2001, s. 365-366).

Grönbech, sözcükler arası anlam bağları kuran yapıların oluşumuna sürekli olarak yeni oluşumların eklendiğini ve bu sözcüklerin (zarflar ve edatlar) isim ve fiil kategorilerinin söz varlığından anlam değiştirmesi sonucu ortaya çıkmış olduklarını ifade etmiştir (Grönbech, 2000, s. 30-31).

Vardar, “salt ilgeç”lerin sayı bakımından az olduğunu, Türkçede ilgeçlerin kendilerinden önceki isim ve zamirlerle sık sık “tamlama” şeklinde kullanılıp iyelik eki almaları durumunda isim gibi görev üstlendiklerini ifade eder (Vardar, 2002, s. 120).

Korkmaz, edatların kendilerinden önceki isim veya isim soylu sözcüklerle bir araya gelip oluşturdukları edat gruplarının , diğer sözcük ve sözcük gruplarıyla türlü anlam bağları kuran, sıfat ya da zarf olarak kullanılabilen, cümlede yüklem göreviyle de var olabilen birimler olduğunu dile getirmiştir (Korkmaz, 2007, s. 97).

Korkmaz ayrıca, edatları biçimce kelime, görev bakımından ad çekimi ekleri özelliğindeki yapılar olarak değerlendirir, edatların isim çekim ekleriyle benzer görevleri üstlenseler de oluşturdukları sözcük gruplarıyla diğer sözcük ve sözcük grupları arasında çok daha zengin anlam ilgileri kurduğunu ifade etmektedir (Korkmaz, 2009, s. 1053).

Ergin, vurgusuz birimler olarak edatların, ismin diğer bütün zarf hâllerini karşılayan ve vurguyu önceki sözcüğe yönlendiren yapılar olduğunu ifade etmiştir (Ergin, 2001, s. 365-366).

Öner, sözcükten eke yani sentaktik birliktelikten morfolojik hâle geçen enklitik (sona sığmık) yapıların, vurgudan yoksun olan ve kendisinden önceki sözcükle bir vurgu birimi oluşturan unsurlar olduğunu dile getirir (Öner, 1999, s. 10).

1.1.1. “teg” Edatı

Teg edatıyla ilgili kaynaklarda verilen bilgiler şöyledir:

Hacıeminoğlu “teg” edatının Türkçenin her sahasında az çok farklı şekillerde kullanılan bir edat olduğunu, yapı bakımından “te-“ fiilinden türemiş bir ismi düşündürdüğünü, sözcüğün Çağatay Türkçesi’nde “dek/dik” telaffuzları ile gelişmiş olmasının da bir “dik < de- < te- <ti-“ fiilinin mevcudiyetini kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir. (Hacıeminoğlu, 2019: 92).

Atalay bu edat için “tek” ifadesini kullanır ve sözcüğün gibi, benzetme edatı anlamı taşıdığını ifade eder. (Atalay[çev.], 2006[IV]: 595).

Gabain “teg” şeklinin nadiren de olsa “tag” biçiminde geçtiğini ifade ederek, edatın eşitlik, gibilik bildirdiğini, daha çok bir son çekim edatı olarak görüldüğünü, vasıflık olarak da kullanıldığını ifade eder (Gabain, 2007: 105). Bir başka çalışmasında da “*teg* “ için “gibi” anlamını verir (Gabain, 2007: 99).

Talat Tekin “teg” edatını “adların yalın durumunu yöneten sontakılar” arasında değerlendirir ve bu son takının 3. kişi iyelik ekli isimlerin nesne durumunu yönettiğini ifade eder (Tekin, 2003: 151-152).

Ergin bu edat için “tek” ifadesini kullanır ve bu edatı “kullanışlarına göre son çekim edatları” başlığı altında inceler (Ergin, 2007: 367).

Topaloğlu bu edatı “bağımlı kelime” madde başında ele almış, bağlaç, takı ve ünlemleri de bu başlık altında incelemiştir (Topaloğlu, 1989, s. 33, 138).

Öner, “teg” ve “tegi” edatlarında aslen karşılaştırma görevinden sınırlandırma görevine geçişin varlığından söz etmiştir(Öner, 2003, s. 147-157).

Clauson, Türkçenin hem tarihî hem de çağdaş kollarında yalın hâldeki isimlerin üzerine gelen “teg” edatının, zamirlerle kullanıldığında yalın hâlin yanı sıra belirtme ve tamlayan hâllerini de istediğini belirtmektedir (Clauson, 1972, s. 475). Clauson ayrıca, Köktürkçe döneminde yalın hâldeki isim, iyelik üçüncü kişi eki almış isimlerin belirtme hâli ve zamirlerin belirtme hâli almış şekillerine gelen “teg” edatının; antag/ antäg (< anteg < *anı teg), büntägi (<*buntägi< *bunı tæg+i) örneklerinde de kalıplaşmış biçimler olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Clauson, 1972, s. 349).

Deny, “teg” edatının esasında karşılaştırma veya sınırlama görevinde kullanılan bir edat iken zamanla benzetme anlamına yaklaştığı düşüncesindedir; ayrıca bu edatın Osmanlı Türkçesi içinde “limitatif

ilgeci” görevinden “gibi” anlamında bir “kıyaslama ilgeci”ne dönüştüğünü belirtir (Deny, 1941, s. 570) ve sınırlama anlamıyla Osmanlı Türkçesinde var olduğunu belirttiği “tek (dek)” edatının, karşılaştırma göreviyle nadir olarak kullanıldığını ifade eder (Deny, 1941, s. 570). Deny, “teg”, “tegi” ve “tegin” edatlarının ortak bir kökten türediğini, vasıta hâli ile genişlediğini kabul etmektedir (Deny, 1941, s. 570).

Erdal, “antäg, büntägi ve sizintäg” sözcüklerinde “antäg” biçiminin, edattan eke geçiş aşamasında ünlü uyumunun tam olarak sağlanmamış görünümünü arz etmesinden dolayı , “teg” edatının Köktürkçe döneminde ekleşme sürecini tamamlamadığını ifade eder (Erdal, 2004, s. 126).

Li, Karahanlı Türkçesinde “teg” edatının benzerlik ifadesiyle; isimlerin yalın, zamirlerin yalın ve tamlayan hâli eki almış biçimlerine bağlanmış ve bu edatın, zamirlerin belirtme hâliyle kalıplaşmış biçimlerinin kullanıldığını ifade etmiştir (Li, 2004, s. 458).

DLT’de bu edat madde başı olarak yer alır, açıklama olarak “benzetme edati” ifadesine yer verilir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 411).

Karamanlioğlu, “teg” edatının Kıpçakçada, Harezmi Türkçesindeki benzer görev, anlam ve kullanım alanında “tæg, deg/k, dey” biçimlerinin de olduğunu tespit etmiştir (Karamanlioğlu, 1994, s. 112).

Tietze, Eski Anadolu Türkçesinde yalın hâlde bulunan isim ve tamlayan hâlinde bulunan zamirlere, benzetme ilgisi için “dek / tek” edatının kullanıldığını, “tegi / degi(n)” biçimlerinin de bu edatla ilgili olarak var olduğunu ifade etmektedir (Tietze, 2002, s. 580).

Eckmann, Çağataycada benzetme ve karşılaştırma ilgisiyle isimlerin yalın, zamirlerin yalın ve tamlayan hâlleriyle, Nevâyî öncesi dönemde “tæg, dæg/k” ve bundan gelişmiş bir yapı olarak “tëgi(n)”in iç içe iken Nevâyî dönemi ve sonrasında genel kullanım olarak “dæg/k” edatının kullanıldığını ifade etmektedir (Eckmann, 2003, s. 90-91).

1.1.2.“Meñizlig” Edati

Ağca, bu edatın Eski Türkçede “meñ(i)ze-<beniz+e” fiilinden oluşturulmuş olduğunu, “meñ(i)ze-“ fiilinden türeyen “meñzeyü”, “meñ(i)zeti/ü”, “meñzeg”, “meñizlig” sözcüklerinin ise sözcüksel benzetmenin unsurlarına dönüştüğünü ifade etmiştir (Ağca, 2019 : 102-111).

Sözlüklerde “beniz, yüz, çehre; güzel; gibi” anlamlarında yer alan “meñiz” isminden sıfat yapım eki “-lig” ile türetilmiş “meñizlig” sözcüğü kaynaklarda şu şekillerde geçer:

“menğiz: Beniz. İnsanın rengi. Buradan alınarak kızıl menğizliğ denir, kızıl benizli demektir. Bu çok kere yanağın kırmızılığına söylenir” (Atalay[çev.], 2006[III]: 363).

“SD **menizlig** (b-) P.N./A. Fr. Meñiz (beñiz); ‘beautiful’ and the like. N.o.a.b. Uyğ. vııı ff. Bud. *U III* 57, 6 (i) (**osuğluğ**): Civ. *TT VII* 26, 17-18 (**körklüg**)” (Clauson, 1972: 771b).

Sözcüğün, Uygurca Altun Yaruk’ta yer alan biçimleri şu şekildedir:

“(1) **mengizlig** kutlug buyanlig bilge (2) biliglig törülüg bolup ol y(a)ruk-(3)-lar içinte közünmiş burkanlarig (4) körgeli udılar ::” (131/1-4) (Kaya, 1994, s. 118).

“(23) ... körklüg (24) **mengizlig** bolgalı ..” (259/23-24) (Kaya, 1994, s. 171).

“(3) ... körk-(4)-lüg **mengizlig** bolsunlar ..” (380/3-4) (Kaya, 1994, s. 224).

“(18) ... körklüg (19) **mengizlig** bolup..” (380/18-19) (Kaya, 1994, s. 224).

“(1) seviglig körklüg **mengizlig** üç oğlanı (2) erti ::” (608/1-2) (Kaya, 1994, s. 321).

1.1.3. Benzetme

Türkçe Sözlükte “1. Benzetme işi. 2. Bir şeyin niteliğini anlatmak için, o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek gösterme işi, teşbih.” şeklinde açıklanır (TDK, 2005: 245).

Aksan, benzetme için, insanoğlunun anlatıma güç kazandırmak için bazı nesnelere ve kavramlar arasında gördüğü benzerliklerden yola çıkarak bunlardan birini anlatırken diğerini de anması eğilimi olduğunu, (Aksan, 2009: 187) benzetmenin bir nesnenin niteliğini, bir fiilin özelliğini daha iyi anlatabilmek ve canlandırabilmek için başka nesneden, başka eylemden faydalanılarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilebildiğini söyler (Aksan, 2016: 77).

Benzetme genel olarak şiire has bir söz sanatı olarak görülür; fakat günlük konuşma dilinde ve diğer edebi metinlerde de yaygın olarak kullanılır; zira benzetme anlatımı güçlü kılmanın en önemli yollarından biridir.

Çalışmada Rabgūzm’nin Kısāsü’l-Enbiyā’sında yer alan “teg” ve “menizlig” edatları ayrıntılı olarak işlenmiştir. “teg” ve “menizlig” ifadelerinin geçtiği tüm cümleler tanık olarak gösterilmiş, yanında parantez içinde kaynakça bilgisi de sunulmuştur. Hem sözcük türü

oluşturmaları bakımından hem de eşdizimlilikleri açısından işlenen bu edatlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Anlam olarak genelde birbirinden farkı bulunmayan ve benzerlik unsurları arasında yer alan bu edatlar birtakım farklılıklar ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Kısasü'l- Enbiyâ'da “teg” edatı daha fazla kullanılmakta olup, “meñizlig” edatı daha az kullanılmıştır. Söz konusu benzetme edatları eşdizimlilikleri bakımından *tekil isimle kullanılan edatlar, çoğul isimle kullanılan edatlar, özel isimle kullanılan edatlar, tamlayan durumu ekiyle kullanılan edatlar, iyelik ekleriyle kullanılan edatlar, sıfat fiil ekleriyle kullanılan edatlar, şahıs zamirleriyle kullanılan edatlar, zarf fiil ekleriyle kullanılan edatlar, isim fiil ekleriyle kullanılan edatlar, sıfat yapan “+ki” ekiyle kullanılan edatlar, yönelme durumu ekiyle kullanılan edatlar* başlıkları altında incelenmiş, sözcük türleri oluşturmaları bakımından ise zarf ve sıfat yapma vazifeleriyle ele alınmıştır. Her başlık altında sıklık sayımı yapılmış ve istatistiksel bilgi verilmiştir.

2.BULGULAR

2.1. teg” Edatı

2.1.1.Tekil İsim+ “teg” Edatı

137 örnekte “teg” edatı tekil isimden sonra gelmiştir.

Bu örneklerden 92 tanesinde “teg” edatı zarf yapma görevinde kullanılır:

....arada yörüse korkak tøyürler, soñıda yörüse kaçgunçı **teg** bizni sürer derler erdi,... (KE 120r6)

..... “...ortada yürüse korkak derler, sonda yürüse kovalıyor diyerek bizi defederler” dedi.

İblmsniñ şabrı kalmadı özini âdemm **teg** kılıp İsmâ`mlga keldi aydı:..... (KE 50v16)

-Şeytanın sabrı kalmadı, kendisini insan gibi yaparak (göstererek) İsmail'e geldi ve şöyle söyledi:

könli tölenmedin keyik **teg** bolup uşmañ içinde yöriyür erdi (KE 7v5)

-... gönli sabit ve sakin olmaksızın geyik gibi olup cennet içinde yürüyordu.

...dünyâdın kuş **teg** (14) uçğan tamuğğa kirip çıkğan, sırâtdın yaşın **teg** keçgen... (KE 19v13/14)

-Dünyadan kuş gibi uçan, cehenneme girip çıkan, sırat köprüsünden şimşek gibi (şimşek hızıyla) geçen.

....dünyanı bir eki kapug (3)lug sarây **teg** buldum... (KE 28r3)

-Dünyayı iki kapılı bir saray gibi buldum.

İblms özini bir arıg kurtga **teg** bolup olarnıñ (13) hatunlarıña keldi... (KE 57v12)

-Şeytan kendisini saf, temiz bir yaşlı gibi yaparak (göstererek) onların hatunlarına geldi.

Ol tişiler birle eren **teg** yatur erdi. (KE 57v16)

-O dişilerle erkekler gibi yatıyordu.

Bir kün Cebrā' ml yegirmi yaşar yigit **teg** (20) bolup Lütga keldi... (KE 57v19)

-Bir gün Cebrail, yirmi yaşında bir yiğit gibi olup Lüt'a geldi.

ogrı **teg** bolup keldi(KE 61v16)

-hırsız gibi olup geldi.

Ay kün **teg** bolup oğlanları çıkdılar. (KE 64r6)

-evlatları ay ve gün gibi olup çıktılar.

Sewit arzu yalçık yağı **teg** bolur(KE 66v11)

-Zühre, Utarit yıldızı ve ay düşman gibi olur.

.....karañgu tün kün **teg** bolur (10) erdi. (KE 67r9)

-....karanlık gece gündüz gibi olurdu.

.....men Yūsufsız (12) suwsız balık **teg** çalık-men.... (KE 68v12)

-.... ben Yusufusuz susuz balık gibi çaresizim.

.....aramızda Yūsufnu ne tēp kuş **teg** uçur- (15) gay-miz? (KE 68v14)

-.... Yusuf'u aramızdan ne diye kuş gibi uçuralım biz?

Cebrā' ml kanat birle sıkadı, torca **teg** yumşak boldı. (KE 70v12)

-Cebrail kanadı ile okşadı, ipekli kumaş gibi yumuşak oldu.

Cebrā' il kanatı birle kuğug (3) içini sıkadı erse büstān **teg** hurrem boldı. (KE 71r3)

-Cebrail kanadı ile kuyunun içini sıvazlayınca orası bahçe gibi ferah oldu.

..... keç vaktde kenç oğlan **teg** yığılaşı (14) atalarına keldiler. (KE 71v13)

.....geç vakitte genç oğlan gibi ağlaşarak babalarına geldiler.

Yūsuf (6)nuñ yaşı yinçü **teg** töklünür. (KE 76v16)

-Yusuf'un gözyaşı inci gibi dökülür.

Alnınız çın tolun ay **teg** kaynayur(KE 77r15)

-Alnınız gerçek dolunay gibi parlıyor....

Örtenü bagrım yakıldı yaşğınam yul **teg** akar (KE 77r21)

-Yanan bağrım yakıldı, gözyaşım pınar gibi akar.

‘ākillarga ay teg, kün **teg** yaruk turur,... (KE 78r3)

-Akıllılara ay gibi, güneş gibi parlaktır.

Yūsuf kanatı yolunmuş kuş **teg** bolur mu-sen? (KE 83r5)

-.... ey Yusuf, kanadı yolunmuş kuş gibi mi oluyorsun?

..... Zelmhāga (melāmet) (8) kılğan hātunlar kelebek **teg** öler kelip çeragga köydiler. (KE 86v8)

-Zeliha 'yı ayıplayan kadınlar kelebeğin ölmesi gibi gelip mumda yandılar.

Eger (20) taşnı kolı birle ovsa un **teg** bolur ermiş... (KE 103v20)

-Eğer taşı kolu ile ovsa (taş) un gibi olurmuş.

....bir ulug şa ‘mr **teg** bolup yatur erdi. (KE 116v12)

Aktı yul **teg** toldı köller közlerinin yaşları (KE 131v5)

-Gözlerinin yaşları pınar gibi akarak gölleri doldurdu.

... temür Dāvūd elginde mum **teg** yumş(ayur) (13) erdi.... (KE 134v12)

-..... demir Davud'un elinde mum gibi yumuşuyordu.

Bir kün Lokmān hākmm Dāvūd yalavaçga keldi kördi kim temürni hāmır **teg** işleyür... (KE 136v14)

-Bir gün Lokman hekim Davud peygambere geldi ve onun demiri hamur gibi işlediğini gördü.

.... bulutga (20) aygıl tenizler tüpindin yinçüler alsun. Kūneniñ sarāyı kapuğınğa yağmur **teg** yagdursun. (KE 142r20)

-....yağmura söyle denizlerin dibinden incileri alsın, Kūne'nin sarayının kapısına yağmur gibi yağdırsın.

Ogul kız **teg** bolmas. (KE 166v15)

-Erkek evlat kız evlat gibi olmaz.

Ol çaklıg yıglamış kim közleri yaşı (9) yañakındın arık **teg** bolup akar erdi... (KE 168r9)

-O kadar çok ağlamış ki gözlerinin yaşı yanaklarından nehir gibi olmuş akıyordu.

...özge kuşlar balası yumurtkadın (18) çıkar, yarasag yılkı kara **teg** tugurur. (KE 170v18)

-.... diğer kuşların yavrusu yumurtadan çıkar, yarasa ise dört ayaklı hayvanlar gibi doğurur.

... beşinçi (yarasag) kündüz közi körmes hem uçmas, altınçı keçi **teg** emçek (i) –(20)-dın süt bërür.... (KE 170v19)

-.... Beşinci yarasanın gündüz gözü görmez ve uçmaz altıncı (yarasa)ise keçi gibi memesinden süt verir.

... çerig kamugı ölmüş hmç tiriğ kişi kalmamış (6) kamugı kurugan yafraq **teg** bolmış(KE 180v6)

-....askerlerin tamamı ölmüş hiç diri insan kalmamış, tamamı kuruyan yaprak gibi olmuş.

.... Muhammedni sultān **teg** ağırlap (6) tevege mindürgil, sen kulu **teg** bolup burundukın alıp yörügil... (KE 188r5/6)

-Muhammed'i sultan gibi ağırlayarak deveye bindir, sen onun kulu gibi olup burunduğu alarak yürü.

Resül muni işitip köñli ağır **teg** bolup aydı: (KE 193v7)

-Resul bunu işitip gönlü kırılmış gibi olarak (şöyle) söyledi:

Onunçı kölegeñni yerge tüşürmedi ilgeridin artkarıdın (20) bir **teg** körünür erdi. (KE 194v20)

-Onuncu gölgesini yere düşürmedi önden ve arkadan aynı görünüyordu.

Ne boldı körer-men sizlerni örü

Toñuz **teg** yığılıp inç ü ākāmı (KE 197v1)

-Ben sizin -kadınlar ve erkeklerin domuz gibi yığılarak yükseldiğinizi görüyorum.

Ebū Cehlñi kördi, tepe **teg** bolup yatur kögsiñe mündi. (KE 222r9)

-Ebu Cehl'i gördü; onun tepe gibi olup yükselen göğsüne oturdu.

..... kâfirlerga üç (19) kurla tepündi, kâfirlerni akın **teg** kakkdı. (KE 223v19)

-.... kâfirlere üç kere saldırdı, kafirleri asker gibi itekledi.

..... üç kurla metin (18) urdı, toñ taş kum **teg** uşandı. (KE 228r18)

-.....üç defa balta vurdu elbise taşın kumu gibi ufalandı.

Arab kedin atlandı öwkelig arslan **teg** kökreyü (2) tört sıñar tepündi... (KE 248r1)

-Ondan sonra ata bindi, öfkeli arslan gibi kükreyerek dört bir tarafta tepindi.

..... yağız (15) yer ħalāyıkı yumurtğu **teg** boldı. (KE 248r15)

..... kara yerin ahalisi yerle bir gibi oldu.

Hâtem-i zerrmn-nigmnim perde içre düğme **teg**

Kizledim men tegmelerdin tegmesün tep yat közi(KE 249v5)

-Altın yüzükten mührümü perde içindeki düğme gibi başkalarından sakladım, yabancı gözü değmesin diye.

.... Muhammedni sultān **teg** ağırlap (6) tevege mindürgil, sen kulu **teg** bolup burundukın alıp yörügil... (KE 188r5/6)

-Muhammed'i sultan gibi ağırlayarak deveye bindir, sen onun kulu gibi olup burunduğu alarak yürü.

..... başlarında ürüñ bulut kalkan **teg** bolup kölige kılır. (KE 62v19)

-başlarına beyaz bulutu kalkan gibi yaparak gölge oluşturdu.

Yūsufññ karası körünmes bolgunça botası (5) kalmış inen **teg** ıñrayu kaldı... (KE 69v5)

-Yusuf'un gölgesi görünmez olunca yavrusu kalmış dişi deve gibi ağlayıp inledi.

.... yël bulut **teg** (14) keldi bu ay yüzlügni körüp turuqđı. (KE 78v13)

-...rüzgar bulut gibi geldi (ve) bu ay yüzlüyü görerek yerleşti.

... balık (157r) (1) karnın közğü **teg** kıldı. (KE 157r1)

-(Cebrail) balığın karnını ayna gibi yaptı. Dışı içinden, içi dışından göründü.

Bir abuşga âdemm **teg** olup keldi.... (KE 67v21)

-Yaşlı bir insanoğlu gibi olarak geldi.

Aydı: bir ig bar eşgek yatur tedi. (KE 27v19)

-“Bir hastalığı var, eşek gibi yatıyor” dedi.

Bu örneklerden 45 tanesinde “teg” edatı sıfat yapma görevinde kullanılır:

Anası İsmâ'mlñiñ yüzine bakdı aydı: ay **teg** yüzin, kün (8) **teg** körkin, kalem **teg** közin, ok **teg** kirpükün, 'ağmğ **teg** irinlerin, yinçü **teg** tiş- (9)-lerin piste **teg** azın..... öpüp aydı. (KE 50v7/8/9)

-Anası İsmail'in yüzüne bakıp şöyle söyledi: Ay gibi yüzünü, güneş gibi güzelliğini kalem gibi gözünü, inci gibi dişlerini, fıstık gibi ağzını...

ol çeçek **teg** eñni küsep menzi solan Ya'ğub ol(KE 61v11)

-o çiçek gibi yanağı isteyerek benzi solan Yakup

ay **teg** çeçekler tegresinde yulduzı (KE 68v6)

-...ay gibi çiçekler çevresinde yıldızı

.... maña rahm kılğıl tēp nār **teg** yağakı üze ahār **teg** yaşı /-(7) boldı.... (KE 70r6)

.....bana merhamet et diyerek nar gibi yanağının üzerine nişasta gibi göz yaşı düştü.

Zelmhā kelebek **teg** özin otga atdı... (KE 77r9)

-Zeliha kendisini kelebek gibi otlara attı.

....ögsüz bolup atđın tüştü, çeçek **teg** menzi (13) soldı. (KE 77r12)

-... aklını kaybedip attan düştü, çiçek gibi olan benzi soldu.

.....Mevlm oğlan **teg** (5) anıñ arıǵlıqın belgürtgey seni rüsvā kılǵay. (KE 84v4)

-Tanrı, evladı gibi onun temizliğini, saflığını gösterecek, seni rezil edecek.

Yūsufnı kördüm tolun ay **teg**.... (KE 85v12)

-Dolunay gibi olan Yusuf'u gördüm.

.... meniñ bir kulum bar seniñ 'ilmiñ anıñ 'ilmi tuşında bir kañre suw-(16)-ça bolǵay, anıñ 'ilmi deryā **teg**. (KE 129r16)

-..... benim bir kulum var, senin ilmin onun ilmi karşısında bir damla su gibi kalır, onun ilmi derya gibidir.

-.....yumurtkanıñ iç kapı **teg** içinde (6) perde bar erdi... (KE 147r5)

- İçinde yumurtanın iç zarı gibi perde vardı.

Andın soñ yana bir 'ābidğa tegdi, öre turur (11) anıñ yüzi kün **teg** şu'le urar. (KE 155v11)

-Ondan sonra bir ābide ulaştı, ayağa kalktı, onun yüzünde güneş gibi parlaklık var.

Zālūca yēti deryādın keçürüp teñiz kıragıda (157v)(1) koydı, kanatı yolunmuş **kul teg** za' mf. (KE 157v1)

-Zālūca (adlı balık Yunus'u) yedi deryadan geçirerek deniz kenarına bıraktı, kanadı yolunmuş kuş gibi zayıftı.

Andag kılıp kördiler, kurtka (12) kolgan yigitniñ yilki suw **teg** bolmış.... (KE 165r12)

-Ondan sonra yaşlı kadını isteyen yiğidin iliğinin su gibi olduğunu gördüler.

Ol duman **teg** köp tümen tog turguzup yüz miñ 'arab(KE 181v20)

-O duman kadar çok olan binlerce tozu kaldırarak...

Ol tün **teg** dünyāda tün keçmedi... (KE 184r3)

-O gece gibi dünyada başka bir gece geçmedi.

Mevlm kudreti birle akar su **teg** süt aka başladı. (KE 185r3)

-Mevla'nın kudretiyle süt akarsu gibi akmaya başladı.

Resül 'Ömerni kuçakladı ve ēlgin tutup bir ırgadı 'Ömer kurug yıǵaç **teg** (7) (er)di. (KE 197r6)

-Resul Ömer'i kucakladı ve elini tutarak salladı. Ömer kuru ağaç gibiydi.

'Ömer hem 'Arab arasında esrük bogra teg erdi... (KE 198r4)

-Ömer ve Arap arasında sarhoş boğa gibiydi.

.... sözleri hikmet, nefsleri 'ibret teg turmuşları (4) fikret erdi... (201r3)

.....sözleri öğretici, nefisleri ibret alıcı, hayatları ise fikirle doluydu.

.... kızıl meñzi sargardı, çeçek teg eñleri soldı. (KE 236v2)

-... kızıl benzi sarardı, çiçek gibi yanakları soldu.

.... meñzi sargardı, şeker teg tili sözleşmesi (17) (bol)dı.... (KE 237r16)

.... kızıl benzi sarardı, çiçek gibi yanakları soldu.

....alını kümüş teg ürün, kaşı kalem birle egmiş teg kirpükleri ok teg (17) yüzi kün teg yaruk, yanakları kızıl nâr teg..... (KE 75r/16/17)

-....alını gümüş gibi beyaz, kaşı kalem ile çizilmiş gibi, kirpikleri ok gibi, yüzi güneş gibi parlak, yanakları kızıl nar gibi...

..... tegme biri öz öñide oğlanları miñ (silah)- (175r)(1)-līg teg er körmegünçe ölmek yok olarga (KE 175r1)

-(Ben) oğlanları silahlı asker olarak görmedikçe onlara ölmek yok.

2. 1. 2. Çoğul İsim+ “teg” Edatı

4 örnekte “teg” edatı çoğul isimden sonra gelir.

3 örnekte “teg” edatı zarf yapma görevinde kullanılır:

Anda kedin er ve hatun yaş oğlanlarını tewege mündürüp bulunlar teg (9) ol şümlar Şamka eltiler. (KE 248v8)

-O uğursuzlar ondan sonra erkek ve kadınla ile genç oğlanları esirler gibi deveye bindirip Şam'a gönderdiler.

... teveler burunduğ üzdiler, kaşar bozdılar esrük bogralar teg cühüdlarga hamle kıldılar.... (1 KE 90r9)

....develer burunduğu kopardılar, hayvanların düzenini bozdular, sarhoş boğalar gibi Yahudilere saldırdılar.

Resül 'aleyhi's-selâmni kördi közleri yulduzlar teg yaşayur erdi.... (KE 223v13)

-Resül aleyhisselam'ı gördü (onun) gözleri yıldızlar gibi şimşek çakıyordu (parlıyordu)

1 örnekte “teg” edatı sıfat yapma görevinde kullanılır:

Ya'ni meniñ yārānlarım yulduzlar **teg** turur.... (KE 202v12)

-Yani benim dostlarım yıldızlar kadardır.

2. 1. 3. Özel İsim+ “teg” Edatı

7 örnekte “teg” edatı özel isimden sonra gelir.

6 örnekte “teg” edatı sıfat yapma görevinde kullanılmıştır:

Havvā **teg** cüft bērilgen (KE 5v1)

-Havva gibi eş verilmiş olan

Bu Yūsuf **teg** körklüg 'ālemde nazmri yok erdi. (KE 66v19)

-Bu Yusuf gibi güzeli alemde yoktu.

Ogul kız erdin bolur tēseñ Meryemge 'İsm **teg** ogul atasız rūzm kıldı... (KE 167r7)

-Kız evlat erkekten olur dersen, (Tanrı) Meryem'e İsa gibi evladı babasız nasip etmiştir.

Mevlm te'ālā Yahyā **teg** ogul kerāmet kıldı. (KE 167v1)

-Tanrı teālā Yahya gibi evladı mucize olarak verdi.

.... bu arıkdın suw içgil, 'msm **teg** ogul birle közüñ yarutgil. (KE 169r21)

-..... bu nehirden su iç, İsa gibi evlat ile gözünü aç,parlat.

1 örnekte “teg” edatı zarf yapma görevinde kullanılmıştır:

..... 'Azrā'il bir bedevm Arab **teg** bolup kirip keldi... (KE 236v3)

-Azrail bir bedevi Arap gibi olup geldi

2. 1. 4. Tamlayan Durumu Eki + “teg” Edatı

1 örnekte “teg” edatı tamlayan durumu ekinden sonra gelir, sıfat görevinde kullanılır:

Ey savçılar tamgası munuñ **teg** (6) kerāmet birle bizlerdin artuk bolduñ, tēp.

-Ey peygamberler mührü, bunun gibi mucizeler ile bizden değerli oldun diyerek...

2. 1. 5. İyelik Eki+ “teg” Edatı

29 örnekte “teg” edatı iyelik ekinden sonra gelir.

25 örnekte “teg” edatı sıfat yapma görevinde kullanılmıştır:

Ādem havvāni özi **teg** sūretlig kördi erse (KE 7v15)

-*Adem Havva'yı kendisinin suretinde görünce...*

Semūd bođunu ‘Ād bođunu **teg** (8) uzun boyluğlar erdiler... (KE 31v7)

-*Semūd kavmi ‘Ad kavmindekiler gibi uzun boylulardı.*

..... erniñ ut endāmi **teg** bir yıgaç (1) (16) yandı. (KE 57v15)

-*Erkeğin avret yeri gibi olan bir ağacı kopardı.*

..... tişleri toñuz tişi **teg**, burnı yagan burnı **teg**. (KE 89v1)

-*.....dişleri domuz dişi gibi, burnu fil burnu gibi....*

men anadın toğmışım **teg** hem erür-men uşbu kün(KE 110v4)

-*.... ben bugün anadan doğmuş gibiyim.*

...miñ er kördi, özi **teg** kilmm keyip tayak elinge alıp tēp feryād kılurlar.(KE 123r21)

-*.... kendisi gibi hurka giyip bastonu ellerine alarak feryad eden bin tane erkek gördü.*

..... anıñ pād-(şāh)-lıkı anıñ çerigi **teg** çerig körmedim. (KE 141v10)

-*.....onun padişahlığındaki asker kadar asker görmedim.*

.... Belkmsniñ kolu (6) eşek ağakı **teg** tuyaklıg erdi... (KE 149v6)

-*Belkis'in kolu eşek ayağı gibi tuyaklı idi.*

Özi **teg** özge yalavaç bulmadı Hakk kurbetin(KE 181r20)

-*Kendisi gibi Hakk'a yakın olan başka peygamber bulamadı.*

Keçmedi Çmñ Māçmñ içre özi **teg** çın yarguçı(KE 181v19)

-*Çin Maçın'den kendisi gibigerçek hüküm veren biri geçmedi.*

.... Cebre`ml Mevlm ta`ālā (13) heybetinde yay kirişi **teg** içgeldi, aydı:..... (KE 211r13)

Cebrail, Tanrı tealanın (muhteşem) heybetinde yay kirişi gibi inceldi (ve şöyle) söyledi:....

.... tevfiğ bergil sen hoş-nūd bolguñ **teg** eđgü işler kılayın(KE 139r5)

-....(bana) yardım et senin hoşnut olacağın gibi işler yapayım.

4 örnekte “teg” edatı zarf yapma görevinde kullanılmıştır:

.... yüzleri saçları kızıl altun (dın) (4) erdi, kün yaruklukı **teg** komıyur erdiler. (KE 124v4)

-..... yüzleri, saçları kızıl altından idi, güneşin parlaklığı gibi parlıyorlardı.

tañlası kelse bayakı kazanları **teg** tapkaylar. (KE 176r14)

-Yarın gelse kazanları önceki gibi bulacaklar.

İlgeridin körmişi **teg** kördi anıñ arkası(KE 181v2)

-Onun arkasını ileriden görmüş gibi gördü.

‘msm tegeni **teg** tonlarını küpdin çıkarıp (bèrdi) (KE 171v12)

-İsa ‘nın dediği gibi elbiseleri küpten çıkararak (verdi).

2. 1. 6. Sıfat Fiil+ “teg” Edatı

116 örnekte “teg” edatı sıfat fiilden sonra gelir.

65 örnekte “teg” edatı zarf yapma görevinde kullanılmıştır:

Hābilniñ kanı (1) yèrge suw siñer **teg** siñdi (KE 16v1)

-Habil’in kanı yere su değer gibi değdi.

.....suw keldi Ken ‘ānnı helāk kılgu **teg** boldı erse kaçdı tag tepesiñe aşdı... (KE 24v11)

-Su geldi, Ken’an’ı helak edecek gibi olunca dağın tepesine yükseldi.

olardın bir kaç atlıglar kelip bunları turgu **teg** boldılar (13) erse.... (KE 33v12)

-...onlardan birkaçı atlı gelip bunları tutacak gibi olunca..

İbrāhim aydı: men nücüm ‘ilminde bakdım maña ağırlık (9) kelir **teg** turur çıka bilmez-men tedi. (KE 39v9)

-İbrahim: “Ben yıldızlar ilmüne baktım, (bu) bana zor geliyor, çıkamayacakmışım gibi geliyor” dedi.

.... kamuğ ħalāyık öz bağlarıña barur **teg** anda kelür erdiler... (KE 57r/8)

-Tüm ahali öz bağlarına ulaşır gibi oraya geliyorlardı.

Ey melik éliñ küniñ artağı **teg** turur. (KE 58r20)

-Ey hükümdar, senin ahalin yoldan çıkacak gibi görünüyor.

...kimerse Yūsufga baksa közğüde körer **teg** özin yüzün körer erdi. (KE 67r8)

-kim Yusuf'a baksa aynada kendi yüzünü görür gibi olurdu.

Tal yıgaçlar yeñ salışur oynayur **teg** bay kızı (KE 68v1)

-Ağaçların çıkardığı dallar, zengin kızı gibi oynar.

On böri kelip Yūsufnu kapsamış helāk kılgu **teg** hamle kılurlar... (KE 69r3)

-On tane kurt gelerek Yusuf'un etrafını sarıp helak edecekler gibi davranıyorlar.

Ya 'küb saña bu kün çıkgu **teg** ermes... (KE 79v6)

-Yakup sana bu güneş çıkacak gibi değil.

Yūsuf yüzine baksa öz yüzün yüzünde körer erdi (13) közğüde körer **teg**. (KE 85v13)

-Yusuf'un yüzüne baksa kendi yüzünü aynada görür gibi görürdü.

Resül aymış **teg** kıldılar hälleri (12) (adı)n boldı. (KE 95r11)

-Resulün söylediği gibi yaptılar, durumları değişti.

Yūsufga şabr kılmış **teg** munda hem şabr kılaym. (99v15)

-Yusuf'a sabrettiğim gibi bunda da sabredeyim.

..... ol tişi (ni) kāfirdin sakladı, Zelmhāni saklamış **teg**. (110v8)

-....o dişiye kāfirden sakladı, Zeliha'yı sakladığı gibi.

Fir'avn ol menäreğa aşıp kökge baktı. yerdin körgen **teg** kök kördi... (KE 113v21)

-....Firavun o minareye çıkıp göğe baktı, yerden görmüş gibi gökyüzünü gördü.

Tüzülmüş monçuğ yipi üzilmiş (17) **teg** tarılgay. (KE 114v17)

-Dizilmiş boncuk ipi gibi dağılıp saçılacak.

... suw balıklarga tegdi balıklar tirildiler sekrip tenjizge tüşdiler keme sıçkan ije kirgen (5) **teg**. (KE 129v5)

-..... *su balıklara ulaştı, balıklar dirildiler, inine giren fare gibi sıçrayarak denize düştüler.*

Dāvūd yalavaçça yığılmış **teg** hiç melikke yığılmadı. (KE 134v5)

-*Davud peygambere olduğu kadar hiçbir hükümdara bu kada (muhafız) toplanmadı.*

Dāvūdın nevmmd (5) kılgu **teg** kitmedi Dāvūd sonıça bardı... (KE 135r5)

-*(Kuş) Davud'u ümitsiz bırakana kadar gitmedi, Davud sona vardı.*

.... bir künde yüz rek'at namāznıñ qazāsını öteseler vaktında ötemiş (18) **teg** kabül kılgay-men. (KE 40v18)

-..... *bir günde yüz rekat namazın kazasını ödeseler vaktinde namazı kılmuşlar gibi kabul edeceğim.*

.... sol emükni alsam oğlanlarığa (5) konak bolmış **teg** bolur-men... (KE 185r5)

-..... *sol memeyi emsem evlatlarına misafir olmuş gibi olurum.*

.... hādimler Muḥammed- (11)-ni koparur **teg** boldılar erse 'Abdu'l-Muḥtalib men' kıldı... (KE 185v11)

-..... *hizmetçiler Muhammed'i kaldırır gibi olunca 'Abdu'l-Muḥtalib onları engelledi.*

...., bir niçe kün terge (4) kirmiş **teg** yörüsün ḥalāyık ta'nası kitsün. (KE 187v4)

-*Birçok gün varlıklı biriymiş gibi hareket etsin, halkın ayıplaması geçsin.*

Resül 'aleyhi's-selāmın peygamberliği kün tuggan **teg** rüşen bolmasdın burun şiddikniñ (20) şubḥı belgürdi beşāret bērdi. (KE 188v19)

-*Resul aleyhisselam'ın peygamberliği güneş doğar gibi belli olmadan önce Siddik'in sabahı belirdi, müjde verdi.*

.... ey Muhammed Ḥadice sendin eğgölük körgen **teg** sözleyür... (KE 192r16)

-.....*ey Muhammed, Hatice senden iyilik görmüş gibi bahseder.*

.... Resüldin (10) işitmiş **teg** siz işitdiñiz mü? (KE 200r10)

-Siz Resul'den işittiğiniz gibi mi işittiniz?

..... Süleymānga ulug mülk bērdiñ, olarga bērgen **teg** maña ne bērdiñ(KE 190v4)

-Süleyman'a çok mal verdin, onlara verdiğin gibi bana ne verdin?

.... kim 'Almni köñül birle söwse meniñ ümmetimniñ üçde birini söwmiş **teg** (19) bolgay. (KE 201v18)

-...kim Ali'yi gönülden sevse benim ümmetimin üçte birini sevmiş gibi olacak.

Resülni kördiler halknı mmānga da'vet (5) kıldı, na't ve şıfatın cühüdler aytkan **teg** taptılar. (KE 204r5)

-Resul'un halkı imana davet ettiğini gördüler, yahudilerin onun güzel sıfatını andığı gibi onlar da inandılar.

Resül 'Aleyhi's-selām du'ā kıldı, taşdın yıgaç ündi olar tilegen **teg**. (KE 205r12)

-Resul aleyhisselam dua etti, onların dilediği gibi taştan ağaç çıktı.

..... ol kün Ebū bekr sözi bolmasa müsülmānlık işiñe köñlüm inangu **teg** ermes er(di). (KE 226v16)

-.... o gün Ebū Bekr'in sözü olmasaydı müslümanlığa gönlüm inanacak gibi değildi.

Muhammed elginde kamuğunuznı kırgay Benū Nažmni kırımış **teg**. (KE 229r21)

-Muhammed'in şehrinde hepinizi öldürecek, Benū Nažir'i öldürdüğü gibi.

Bardılar, melikleri Resül 'aleyhi's-selām aymış (10) **teg** öldi. (KE 230v10)

-.....gittiler, hükümdarları Resül aleyhisselam'ın söylediği gibi ölmüştü.

Atası karındaşı oğlını saña ıdtı bizni bulgamiş **teg** seniñ mülküñni me buzgu **teg** turur (18) kılmaz. (KE 232v10)

-Babasını kardeşini, oğlunu sana gönderdi bizi bozguna uğrattığı gibi senin mülkünü de bozguna uğratacak gibi durur.

..... kamuğ 'älemluklar secde kılmış **teg** saña secde kılmas, adınlar kılmış **teg** (18) kılmaz. (KE 232v17)

....*bütün insanlığın secde ettiği gibi sana secde etmez, başkalarının yaptığı gibi yapmaz.*

..... bu ékegü (6) er ve hatun sakınmış **teg** nelük sakınmadı... (KE 235v6)

-.....*bu ikisinin; erkek ve kadının düşündüğü gibi neden düşünmediniz?*

..... cānını yavaşlık yumşaklık birle algıl, adınların almış **teg** almagıl tēp. (KE 237v8)

-.... (onun) cānını yavaş ve nazikçe al, başkalarının aldığı gibi alma.

Hüseyin atdm yıkıldı yaşıl kök yıkılgu **teg** boldı... (KE 248r14)

-*Hüseyin attan düştü, yeşil göğün yıkılması gibi oldu.*

51 örnekte “teg” edatı sıfat yapma görevinde kullanılmıştır:

Sālih du‘a kıldı (20) ol taş ırhanu başladı, bir inen çıktı olar tilemiş **teg**, bir ançada (21) inen botladı... (KE 34v20)

-*Salih dua edince o taş ağlayıp inlemeye başladı, dişi deve yavruladı, onların istediği gibi bir dişi deve doğurdu.*

İbrahim aydı: bizde ‘öşr kolgu **teg** māl yok... (KE 45r12)

-*İbrahim şöyle söyledi: Bizde öşür istenecek gibi bir mal yok.*

kök kökrer **teg** bir katıg ün kıldı... (KE 61r14)

-*gök gürlemesi gibi şiddetli bir ses oldu.*

on (miñ) (9) atlıg er kurşap yörigü **teg** on miñ vezmri bar erdi,... (KE 62v9)

-*on bin tane atlı erkeği kuşaklayıp yürüyecek gibi on bin hükümdarı vardı.*

bu sarāy ortasında öziñe temāşā kılur (13) **teg** yer kıldurdu. (KE 62v13)

-*bu sarayın ortasına kendisine seyredilecek gibi bir yer yaptırdı.*

....bulutlar yaş akıtsa yaş oğlan (15) anadın tugar **teg** yaş yaşap ölgen kara yerdin kök yaş otlar ünēr. (KE 68r15)

-.....*bulutlar yağmur yağdırsa, anadan doğmuş gibi ömür yaşayıp ölen genç oğlan gibi topraktan taze bitkiler çıkar.*

....alını kümüş teg ürün, kaşı kalem birle egmiş **teg** kirpükleri **ak** teg (17) yüzi kün teg yaruk, yañakları kızıl nār teg..... (KE 75r/16/17)

-....*alnı gümüş gibi beyaz, kaşı kalem ile çizilmiş gibi, kirpikleri ok gibi, yüzü güneş gibi parlak, yanakları kızıl nar gibi....*

.... bu iş siz aymış **teg** ermes.... (KE 72r18)

-.... *bu iş sizin söylediğiniz gibi değil....*

.... bu zindānga (18) (k)irgü **teg** yazuklug ermes, biz munı ḥalāyıkđın kizleyür-miz. (KE 87r18)

-.....*bu zindana girecek kadar günahkar değil, biz bunu ahaliden saklıyoruz.*

.... anadın togmış **teg** arıg-men(KE 110r5)

-.....*anadan (yeni) doğmuş gibi saf ve temizim.*

Kaçan Yūsuf Zelmḥāğa koşuldı erse Zelmḥā anadın togmış **teg** (20) kız erdi. (KE 110r19)

-*Ne zaman ki Yusuf Zeliha'ya şart koşuldu (o sırada) Zeliha anadan (yeni) doğmuş gibi bir kızdı.*

Müsm çıktı eki yüz miñ sanç(ış)- (4)-gu **teg** er birle Hārūn çerig (i) birle soñını **sordı**. (KE 115v4)

-*Musa çıktı, Harun'un askerleriyle savaşan iki yüz bin kadar savaşçı askerlerin sonunu sordu.*

... ağağın kördi (5) olar aytkan **teg** ermes, tüsi bar erdi. (KE 150v5)

-.....*ayağını onların söylediği gibi olmadığını gördü, tüyü vardı.*

.... takı yarlıkadı kim bu yégirmi miñ zāhid, 'ābidlerdin maña yaragu **teg** birisini üdürgil(KE 152r4)

-.... *(ve) şöyle buyurdu: Bu yirmi bin zāhid ve ābidlerden bana yaraşır gibi olan birini seç.*

Niçe baş ḥakm`m, 'ākil erenler kirip üñür (18) agzı tuşunda arkunı yıgaçlar ornattılar, kişiler turgu **teg** yer ittiler. (KE 164v18)

-*Nice baş hakimler akli erenler gelerek mağaranın ağzındaki ters olan ağaçları yerleştirdiler, (sarayı) insanların yaşayabileceği bir yer haline getirdiler.*

Andın soñ kördiler (19) yaruklık kılıp Lokmānnıñ eti, terisi yuwkalmış elig tegürse tarılgu **teg**. (KE 164v19)

-Ondan sonra Lokman 'ın etinin parladığını, derisinin inceldiğini, el değdirilse kopacak gibi olduğunu gördüler.

... bu sözni sözlegen Meryem oğlu 'msm erdi (170r) (1) tersâla (r) aymış **teg**. (KE 170r1)

-... bu sözü Hristiyanlar söylemiş gibi söyleyen Meryem oğlu İsa idi.

Mevlm yarlıkar: ol müşrikler aymış **teg** ermes... (KE 173r19)

-Tanrı şöyle buyurur: O, kâfirlerin söylediği gibi değil.

.....Zü'l-karneyn (9) ança berdi kim közige kün yel içinde batar **teg** köründi. (KE 173v9)

Zülkarneyn oraya vardı. Gözüne güneş rüzgarın içinde batar gibi göründü.

... Muhammedni (16) keltürgil körelin, yarar **teg** mü turur? (KE 187r16)

-Muhammed 'i getir görelim, faydalı gibi midir?

Aydı: ilâhm ümmetlerim (16) (kö)termegü **teg** yük yüklemegil. (KE 213r16)

-Ey Allah 'ın ümmetleri kaldıramayacağınız yükü yüklenmeyin.

Bilmiş boluñ Muştafâni biziñ aramızdın çıkargu **teg** tururlar. (KE 236r16)

-Mustafa 'yı bizim aramızdan çıkaracak gibiler, bunu bilmiş olun.

İşittiniz erse mü 'minler gümân eylemiş **teg** nelük aymadınız... (KE 235r17)

-.....müminlerin anlamış gibi olduğunu duyduysanız neden söylemediniz?.

2. 1. 7. Şahıs Zamiri + “teg” Edatı

26 örnekte “teg” edatı şahıs zamirinden sonra gelir.

Örneklerin tamamında “teg” edatı sıfat görevinde kullanılmıştır:

du 'ā kılayın karnıñdaki oğlan sen **teg** arıg âdemm tugsâ meniñ atımnı atagay mu –sen? (KE 14v1)

-Dua etsem ve karnındaki evlat senin gibi temiz bir insanoğlu olarak doğsa (ona) benim adımlı verir misin?

biz **teg** küçlüg (18) bar mu? tédiler. (KE 29r17)

-“bizim gibi güçlüsü var mı ?” diye sordular.

.... ya ‘nm men **teg** körklügge köñlüñ bolmas mu? (KE 81r9)

-.....yani benim gibi güzelliğe gönlün olmaz mı?

Kurtka aydı: men **teg** kırt(ka)-(19)-nı tileseñ tüşgil. (KE 87v18)

-Yaşlı kadın şöyle söyledi: (eğer) benim gibi yaşlıyı dilersen otur, yerleş.

māl ve tavar ve hürmetimni (8) burunkıdın ziyāde kıldı āhiri sen **teg** söwerimge kavuşturdı. (KE 110r8)

-.... malımı, mülkümü ve hürmetimi öncekinden fazla kıldı, sonunda da (beni) senin gibi sevdiğime kavuşturdu.

içi kelāmın işitti hoşlandı, men **teg** kimerse bar mu? tedi küwendi. (KE 123r19)

-Tağrı sözünü işitti, bundan hoşlandı. “Benim gibi kimse var mı” deyip sevindi.

.... men **teg** müştaklar telim ermiş tēp secde kıldı... (KE 123v1)

-..... benim gibi özleyenler çok diyerek secde etti.

.... köñlidin keçti men **teg** kimerse bar mu erken (8) tēp. (KE 131r7)

-.... gönlünden “benim gibi kimse var mı” diye geçti.

Yunus aydı: sen **teg** ādemm-sen. (KE 153r3)

-Yunus (şöyle) söyledi: Senin gibi insanoğluyum ben.

Olar **teg** cevap bērdi (olur) (KE 155r13)

-Onlar gibi cevap verdi.

..... sen **teg** Allah hürmeti ‘ālemlıglarda biregü (13) saña kulluk kılmagan yerde kulluk kılayın tēp... (KE 157r12)

-Senin gibi Allah’a hürmet tüm insanlığa nasip olsun. Sana kulluk edilmeyen yerde kulluk edeceğim diyerek....

Mevlm ta‘ālā Zü’l-Karneynga ta‘lmm kıldı, sözleştiler olar **teg** kimerse yok erdi. (KE 174v14)

-Tanrı teālā Zülkarneyn’e öğretti, sözleştiler. Onlar gibi kimse yoktu.

.... yā ‘Alm Fātımanı tıdmagıl (16) men **teg** atanıñ firākında yıglasunlar... (237v16)

-..... ey Ali Fatıma'ya engel olma, onlar da benim gibi babadan ayrıldığı için ağlasınlar..

.... yā fāsık siz **teğ**ler arıg bolup Hüseyin arıgsız mu bolur... (KE 246v9)

-.....ey günahkar, sizin gibiler temiz olup, Hüseyin mi günahkar olur?

2. 1. 8. Zarf Fiil + “teğ” Edatı

2 örnekte “teğ” edatı zarf fiil ekinden sonra gelir ve cümlede zarf yapma görevinde kullanılır:

Kayu taş irig (18) bolup yaragsız bolsa İbrāhim elgi yetgeç **teğ** bolur(KE 52v8)

-“Hangi taş büyük olur ama faydasız olursa İbrahimin elinin ulaştığı mermer gibi olur” dedi.

-.....boyları tüslüg (13) ıssıg sawukdın saklayu **teğ**. (KE 175r13)

....vücutları tüylü, sıcaktan ve soğuktan korur gibi.

2. 1. 9. İsim Fiil + “teğ” Edatı

1 örnekte “teğ” edatı isim fiilden sonra gelir. Cümlede sıfat yapma görevinde kullanılır:

Mevlm ta‘ālā ‘msmğa (11) mu‘cizeler bērdi, kamuğ otaçı ‘aciz boldılar ölüg tırgüzmek **teğ**. (KE 170v11)

-Tanrı teālā İsa'ya mucizeler verdi, tüm hekimler ölüleri diriltmek gibi konularda āciz kaldılar.

2. 1. 10. Sıfat Yapan +ki + “teğ” Edatı

4 örnekte “teğ” edatı sıfat yapan +ki'den sonra gelir. Örneklerin tamamında “teğ” edatı sıfat yapma görevinde kullanılır:

İbrāhmm du‘ā kıldı melikniñ elgi takı boynu ozaķı **teğ** sa(g) (10) boldı. (KE 46v/9)

-İbrahim dua etti, hükümdarın eli ve boynu önceki gibi düzeldi, sağ oldu.

..... üç (15) kündin soñ seni zindandın çıkarırlar soyurgal kılıp bayakı **teğ** ayakçı bolur-sen. (KE 88v15)

-.....üç gündend sonra seni zindandan çıkarırlar, hediye ihsan ederek seni eskisi gibi ayakçı (kadeh sunan) yaparlar.

Mūsm yılannı kolinğa (19) aldı bayakı **teğ** tayak boldı. (KE 112v19)

-Musa yılanı koluna aldı önceki gibi ona baston oldu.

..... burungı **teg** (12) Yūsufnı özge körgüm yok (KE 87r11)

-...önceki gibi Yusuf'u başka görmüşlüğüm yok.

2. 1. 11. Belirli Geçmiş Zaman Eki + “teg” Edatı

2 örnekte “teg” edatı belirli geçmiş zaman ekinden sonra gelir, buradaki geçmiş zaman eki “-mİş /-mUŞ” sıfat fiil eki görevinde kullanılmış ve cümlede zarf yapma işlevi üstlenmiştir:

Ayakçı sövündi, aşçı tüşin yorgalı tili barmadı **teg** turdı. (88v16)

-Ayakçı sevindi, aşçı onun düşünüy yorumlamaya dili varmamış gibi durdu.

..... kimerse orunga (19) olturdu **teg** bar erse kamugun öltürdi. (KE 231v19)

-Birisi makama oturmuş gibi olduyda da hepsini öldürdü.

2. 2. “meñizlig” Edatı

2. 2. 1. Tekil isim + “meñizlig” Edatı

50 örnekte “meñizlig” edatı tekil isimden sonra gelir.

28 örnekte “meñizlig” edatı zarf yapma görevinde kullanılmıştır:

Muhammedü'l-Muştafanıñ nürü Ādemnüñ elinde komiyur erdi tolun ay (14) **meñizlig**. (KE 7r13/14)

-..... göz nuru gibi olan Muhammed Mustafa'nın nuru Ādem'in elinde dolunay gibi parlıyordu.

İblms biregüniñ bāginga ogrı bolup kirdi oğlan **meñizlig**.... (KE 57v4)

-İblis oğlan gibi olarak (kılığına girerek) birinin bahçesinbe hırsız olup girdi.

(Bu) yagız yer kök meñizlig yaşnayur meydān bulup.... (KE 68v6)

-..... kara yer, gök gibi şimşek çakıyor.

..... yalawaç oğlanları satılmak revā ermes, Yūsufnı kul **meñizlig** satdılar... (KE 72v20)

-.....peygamber evlatlarını satmak uygun değildir, Yusuf'u kul gibi sattılar.

Mevlm 'azze ve celle (8) h zretinde evliy  kullar andaguk bolur igne **mejizlig**. (KE 72v8)

-Tanrı teala'nın huzurunda evliy  kullar iğne gibi olurlar.

.... ya kend   er g **mejizlig**  zi yanar  zgelerge (10) yarukluk b r r: (KE 78v9)

....kendisi mum gibi yanar, b şkalarına parlaklık verir.

Karanguluk **mejizlig**  ktılar, ol o(k) (21) kişinin  gniņe tegdiler. (KE 114v20)

-Karanlık gibi  ktılar, o kişinin omzuna değdiler.

..... k şleri suwga y zin t ş p yıl(kı) (15) kara **mejizlig** işe başladılar... (KE 132v15)

-.... pek  okları y z n  suya sokup d rt ayaklı hayvanlar gibi i meye başladılar.

Kaĉan S leym n k şkge agar bolsa kergesler kanatlar yazıp g l- b saĉarlar erdi biri biriņe ulaşur erdiler (5) perde **mejizlig** (KE 141r5)

-Ne zaman S leyman g ğe y kselse, akbalar perde gibi kanat aĉıp birbirlerine ulaşarak g l suyu saĉarlardı.

K rsm  ze altundın bir t şek erdi tegirmen **mejizlig**  wr l r erdi. (KE 114r8)

-K rs n n  zerinde altundan bir d şek idi, değirmen gibi d nerdi.

... yol  st(ide) (9) h cet rev  kılurlar yılķı  ara **mejizlig**(KE 174v9)

-..... d rt ayaklı hayvanlar gibi yol  zerinde h cetlerini giderirler

... kaĉan yalguz bolsa ol bulut 'im me **mejizlig** başı  ze turup s zleş r erdi. (KE 183v14)

..... o bulut ne zaman yalnız kalsa, imame gibi başının  zerinde durup konuşurdu.

.... h zmne aĉtı altun, k m ş  ıkardı h rman **mejizlig** (7) yıgdurdu.... (KE 192v6)

-.....hazineyi aĉtı, (oradan) altın ve g m şleri  ıkarıp harman yeri gibi yığdırdı.

....k ĉ teg rĉen, m l alĉan, d d b rmegen z limler karıņka **mejizlig** adaklar astında... (KE 249r6)

-.....güç yetiren, mal alan, aman vermeyen zalimler karınca gibi ayaklar altında...

22 örnekte “meñizlig” edatı sıfat yapma görevinde kullanılmıştır:

İdi ‘azze ve celle Ādemniñ oğlanların ādemniñ şüretinçe onurkasından çıkardı, karınca **meñizlig** (18) uşak, kamugı ‘ākıl ma ermez, kāfir ma ermez. (KE 10r17)

-Tanrı teala Ādem’in oğlanlarını Ādem gibi onun omurgasından çıkardı, karınca gibi ufak, tamamı akıllı değil, kafir de değil.

Kaçan Havvā bugday yıgaçın yēdi erse ol yıgaç (2) yıgladı, kan **meñizlig** nerse akdı erse ol ‘illet Havvāda zāhir boldı... (KE 12r2)

-Ne zaman ki Havva buğday ağacından yeri, o ağaç ağladı, kan gibi bir şey aktı, o illet Havva’da görünmeye başladı.

kamuğ yemiş üç (17) türlüğ turur kiminiñ tışı yēnür alma, armūd **meñizlig**, kiminiñ içi yēnür tışı yēnmez (18) yañak, bādām **meñizlig** kiminiñ taşı ma yēnmez kagun, ħarpuz **meñizlig**. (KE 12v17/18)

-Bütün yemişler üç türlüdür, kiminin elma, armut gibi dışı yenir; kiminin badem gibi içi yenir dışı yenmez; kiminin kavun, karpuz gibi dışı da içi de yenmez.

Mevlm ta‘ālā ol tag **meñizlig** (18) suvlarnı öte tölükler yarattı. (KE 115v17)

-Mevla te‘ālā o dağ gibi suları geçirecek tüneller yarattı.

.... keltürdiler ēki tağ arasında kerpiç **meñizlig**(KE 175v10)

-..... iki dağ arasındaki kerpiç gibi olan şeyi getirdiler.

.... bir (2) bülend sārāy kördi, sarāyga kirdi erse bir kuş karluğaç **meñizlig**. (KE 177r2)

-....yüksek bir saray gördü, saraya girince kırlangıç gibi bir kuş (gördü).

-özi tolun ay **meñizlig** yılduz erdi (KE 181v4)

- kendisi dolunay gibi parlaktı.

..... ħased ve kmne (9) **meñizlig**lerdin (sakınmak).. (KE 201r9)

-....haset ve kin ile dolu olanlar gibilerinden (sakınmak)..

.....anıñ (10) muķābelesinde yēti kat yēr ve kök yābāndakı halkā **meñizlig**... (KE 218v10)

-.....onunla karşılaştırıldığında yedi kat yer ve gök kırdaki halka gibi...

Cebre'ml hâce (3) **meñizlig** bolup üstün turur. (KE 236v3)

-Cebrail hoca gibi olup üstündür.

2.2. 2. Özel isim + “meñizlig” Edatı

4 örnekte “meñizlig” edatı özel isimden sonra gelir.

2 örnekte “meñizlig” edatı zarf yapma görevinde kullanılmıştır:

..... biz Ādemni yaratmazdın aşnu aymadımız mu kim Ādem oğlanları Cinbini'l-Cān **meñizlig** (13) kan tökgeyler tēp. (KE 21r12)

-.... Ādem oğlanlarının Cinbini'l-Cān gibi kan akıtacağını, biz Ādem'i yaratmadan önce söylemedik mi?

.... burunķı erenlerini birer türlüğ 'illet birle mübtelā kıldı hatunlar(ga) kavuşu bilmediler 'Aziz-i Mış **meñizlig**(KE 110v11)

-...önceki erkekleri bir türlü illete bulaştırdı, onlar hatunlara ulaşamadılar, Aziz-i Mısır gibi.

2 örnekte “meñizlig” edatı sıfat yapma görevinde kullanılmıştır:

..... (10) kāfirlerni helāk kıldılar Nemrūd, Şeddād, Fir'avn **meñizlig**. (KE 161v10)

-.... Nemrūd, Şeddād Fir'avn gibi kāfirleri helak ettiler.

.....biz ékegü Rūm erdük yalguz kalduk, Benm Nařr **meñizlig** biraz (R)um çerig (4) keltürgil... (KE 229r3)

-..... biz ikimiz Rum idik, yalnız kaldık, (bize) Beni Naşr gibi olan biraz Rum askeri getir.

2. 2. 3. Çokluk eki + “meñizlig” Edatı

1 örnekte “meñizlig” edatı çoğul isimden sonra gelir. Zarf yapma görevinde kullanılır:

Cebre'ml – (16)-ni anda koydı, özi pād-şahlar **meñizlig** küvenü yörüp 'arşğa aştı... (KE 211r16)

-Cebrail'i orada bıraktı, kendisine padişahlar gibi güvenerek ilerleyip arşğa yükseldi.

2. 2. 4. İyelik eki + “meñizlig” Edatı

2 örnekte “meñizlig” edatı iyelik ekinden sonra gelir, sıfat görevinde kullanılır:

..... köz nürü **meñizlig** Muḥammedü’l-Muştafanıñ nürü Ādemnün elinde komıyur erdi tolun ay (14) meñizlig. (KE 7r13/14)

-..... *göz nuru gibi olan Muhammed Mustafa'nın nuru Adem'in elinde dolunay gibi parlıyordu.*

2. 2. 5. Sıfat Yapan +ki + “meñizlig” Edatı

1 örnekte “meñizlig” edatı sıfat yapan +ki'den sonra gelir, sıfat yapma görevinde kullanılır:

.....İslām çerigi anı körüp ganımetka baralıñ, Bedr toķuşındaki **meñizlig** kuruğ kalmalıñ... (KE 223v3)

-....*İslam askerleri onu görünce ganimeti ele geçirelim, Bedr savaşındaki gibi kuru kalmayalım (diye)..*

2. 2. 6. Yönelme Durumu Eki + “meñizlig” Edatı

1 örnekte “meñizlig” edatı yönelme durumu ekinden sonra gelir, sıfat yapma görevinde kullanılır:

Mes'ele: Şerm'atde muñar **meñizlig** bir mes'ele bar. (KE 6r11)

-*Şeriatte bunun gibi bir sorun var.*

SONUÇ

1.KE'de ”teg” edatı 315 örnekte geçer. Bu örneklerden 160 tanesinde “teg” edatı sıfat yapan ek ; 155 örnekte ise zarf yapan ek görevi üstlenir.

2.KE'de “meñizlig” edatı 59 örnekte görülür. Bu örneklerden 31 tanesinde zarf yapan ek; 28 tanesinde ise sıfat yapan ek görevi üstlenir.

3. KE'de “teg” edatını eşdizimlilik açısından inceleyecek olursak “teg” edatı 137 örnekte tekil isimden sonra; 7 örnekte çoğul isimden sonra; 7 örnekte özel isimden sonra; 1 örnekte tamlayan durumu ekinden sonra; 29 örnekte iyelik ekinden sonra, 116 örnekte sıfat fiil ekinden sonra; 26 örnekte şahıs zamirlerinden sonra; 2 örnekte zarf fiilden sonra; 1 örnekte isim fiilden sonra; 4 örnekte sıfat yapan +ki ekinden sonra; 2 örnekte belirli geçmiş zaman (görev olarak sıfat fiil) ekinden sonra gelir.

4. KE'de “meñizlig” edatı için eşdizimlilik özelliğine bakacak olursak, “meñizlig” edatı 50 örnekte tekil isimden sonra; 4 örnekte özel isimden sonra; 1 örnekte çokluk ekinden sonra; 2 örnekte iyelik

eklerinden sonra; 1 örnekte sıfat yapan “+ki” ekinden sonra; 1 örnekte yönelme durumu ekinden sonra gelir.

5. KE’de “teg” edatı sırasıyla en çok şu yapılardan sonra gelir: 1. tekil isimler, 2. sıfat fiiller 3. iyelik ekleri.

6. “meñizlig” edatı sırasıyla en çok şu yapılardan sonra gelir: 1. tekil isimler, 2. özel isimler 3. iyelik ekleri.

7. Yönelme durumu ekinden sonra “teg” edatının kullanılmadığı tespit edilmiştir. “meñizlig” edatı için bunun tersi bir durum söz konusudur. “meñizlig” edatı sıfat fiiller, tamlayan durumu eki, şahıs zamirleri, zarf fiil ve isim fiilden sonra kullanılmamıştır.

8. “teg” edatı daha çok sıfat yapma görevinde kullanılmıştır. “meñizlig” edatı ise daha çok zarf yapma görevinde kullanılmıştır.

9. “teg” edatı tekil isimler, çokluk eki, sıfat fiiller ve zarf fiillerle kullanıldığında daha çok zarf yapma görevi üstlenir. Özel isimler, tamlayan durumu eki, iyelik ekleri, şahıs zamirleri, isim fiiller, sıfat yapan+ ki ile birlikte kullanıldığında daha çok sıfat yapma görevi üstlenir.

10. “meñizlig” edatı tekil isimlerle ve çokluk isimleriyle kullanıldığında daha çok zarf görevinde kullanılır. İyelik ekleri, sıfat yapan +ki ve yönelme durumu ekiyle kullanıldığında ise sıfat yapma görevi üstlenir.

KAYNAKLAR

Ağca F. (2019). “Kutadgu Bilig'de Geçen Benzetme Edatları Ve Sanı 'Gibi' Edatı”. *Yeni Türkiye*. 105: 102-111.

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim*. III.Cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Aksan, D. (2016). *Anlambilim Konuları Ve Türkçenin Anlambilimi*. Bilgi Yayınevi: Ankara.

ATA, A. (1997). *Nāşirü'd-Dīn Bin Burhānū'd-Dīn Rabğūzī, Kıṣaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları)*. I. (Metin). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

ATA, A.(1997). *Nāşirü'd-Dīn Bin Burhānū'd-Dīn Rabğūzī, Kıṣaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları)*. II. (Dizin). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

ATALAY, B. (Çev.). (2006). *Kâşgarlı Mahmud. Divanü Lûgat-İt-Türk (Dizin)*.- IV. Türk Dil Kurumu Yayınları. 5. Baskı: Ankara.

Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.

Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*. Çev. Ali Ulvi Elöve. Maarif Matbaası: İstanbul.

Eckmann, J. (2003). *Çağatayca El Kitabı*. Çev. Günay Karaağaç. 1. Baskı. Akçağ Yayınları: Ankara.

Ercilasun, A.B. - Akkoyunlu Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin*. 1. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara..

Erdal, M. (2000). “Clitics İn Turkish”. *Studies On Turkish And Turkic Languages, Proceedings Of The Ninth International Conference On Turkish Linguistics* (Edited By Aslı Göksel And Celia Kerslake). Lincoln College. Oxford. August 12–14. 1998. Wiesbaden. Ss. 41–48.

Ergin, M. (2001). *Edebiyat Ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları: İstanbul.

ERGİN, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım: İstanbul.

Gabain A. W. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalın. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Grönbech, K. (2000). *Türkçenin Yapısı*. Çev. Mehmet Akalın. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Hacıeminoğlu, N. (2019). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

KAYA, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin Ve Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Genişletilmiş 8. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. 3. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Li, Y. (2004). *Türk Dillerinde Sontakılar*. 1. Baskı. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: İstanbul.

Öner, M. (1999). “Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi”. *Türk Dili*, S. 565, Ss. 10-18.

Öner, M. (2003). “Edatların Karşılaştırma Ve Sınırlandırma Bağlantıları”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1999*. S. 42, Ss. 147-157.

TEKİN, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 3. Baskı: İstanbul.

Tietze, A. (2002). *Tarihî Ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı 1. Cilt*. 1. Baskı. Simurg Yayınları: İstanbul.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. 1. Baskı. Ötüken Yayınları: İstanbul.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual: İstanbul.

KISALTMALAR

KE: Kısāsü'l-Enbiyā

DLT: Divānū Lugāti't-Türk

”

BÖLÜM 3

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN ŞİİRLERİNDE DİVAN ŞİİRİ GELENEĞİNDEN YARARLANMA¹

Emine Gözde ÖZGÜREL²

¹ Bu makale, künyesi verilen şu doktora tezinden üretilmiştir: Özgürel, Emine. G. (2021). Yahya Kemal: Hayatı, Sanatı, Eserleri (Yayımlanmamış doktora tezi). Danışman: Prof. Dr. Nurullah Çetin. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. Ankara/TÜRKİYE.

ORCID: 0000-0001-6075-1517

Giriş

Modern Türk şiirinin yapılanmasında kurucu bir rol üstlenen Yahya Kemal Beyatlı'nın (d.1884-ö.1958) şiirlerinde klasik Türk edebiyatı ve kültürü önemli bir kültürel zemin oluşturur. Bu bağlamda şairin, Divan şiiri geleneğinin mazmunlarından yararlandığı, Divan şairlerine ait bazı mısra ve beyitleri iktibas ettiği, klasik şiir geleneği içinde sıklıkla değinilen bazı gerçek ve efsanevi kişilere gönderimde bulunduğu görülmektedir. Beyatlı'nın bu poetik tutumuyla temel gayesi, Divan şiiri geleneği çerçevesinde yüksek bir kültür dili olarak biçimlenen, zengin ve çok boyutlu bir karakter kazanmış olan Türkçenin ve onun olanaklarıyla kurulan şiirsel estetik bir hayal evreninin günceldeki devamını ortaya koymak; yeni kusursuz örneklerle ona eklemlenmektir.

Yahya Kemal'in bu yönelimi kaynağını Paris yıllarından, modern Fransız şiirinin yetkin örneklerinin Fransız klasik şiirinden yararlandığı çıkarımından alır. Bu bağlamda modern şiir, mensubu olduğu geleneğin art zamanlı estetik birikimini yok sayarak klasikleşemez, kalıcı hâle gelemez, köklenemez, seçkin şiir müktesebatının bir parçası olamaz. Böylece Beyatlı, Divan şiirine siyasetin değil edebiyatın penceresinden bir estet gözüyle bakacaktır. Onun, eski ve yeni şiir tartışmalarının yoğun biçimde sürdüğü 20.yy'ın başında, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının eski Türk edebiyatı vadisinin zenginliklerine nispetle acemice çizilmiş bir Batı silueti olarak -Yahya Kemal'e göre yanlış bir yöntem ve yönelişle- belirişini ise neredeyse "acıklı" bulduğu; kurmak istediği şiir için uygun bir zemin olarak görmediği; bu erekle Divan şiirinin kadim topraklarına dönmek istediği açıktır.

Yahya Kemal'in bir mülâkatında yer alan: "Ben derim ki Şinasi'den evvelki edebiyat, Şinasi'den sonraki edebiyattan daha az sun'î ve daha çok samimidir. Şüphe yok ki her ikisi de birer taklit edebiyatı idi. Fakat birinin taklit ettiği bir şark idi. Bu kavmin hicret yollarına tesadüf etmiş âşına bir şark... Şarklılar az çok birbirlerine benzerler. Türk, Arap ve Acem'in mutavassıt bir numunesi olan Osmanlı Türkü ise cümlesine birden müteşabihdir. (...) Eskilerin mâşukaları Laure ve Bèatrice tarzında levent ve şâhâne mahlûklardı. O mâşukaları Şinasi'den sonraki şiirin mâşukalarına kıyas ediniz. Bu kıyastan ruhlarımız utanır." (Tanpınar, 2007: 103) Biçimindeki sözlerini bu bağlamıyla okumak mümkündür. Yahya Kemal'in şiirinde gelenekten yararlanma olgusunun Divan şiirine dönük yönünü bazı örneklerle ele almak mümkündür:

Divan Şiiri Mazmunlarının Kullanımı

Yahya Kemal şiirlerinde Divan şiirinin estetik dünyasını kuran ve ortak dilini oluşturan, anlatılmak isteneni şiirin doğasına uygun tarzda ören; tafsili değil icmalı hâlde ifade edilmesini sağlayan geleneksel

metaforik dilsel ağdan, mazmunlar sisteminden yararlanmışır. O, Divan şiiri mazmunlarının geleneksel anlam çerçevelerini değiştirmez, onları dönüştürüp gelenekte olduklarından farklı amaçlarla kullanmaz; bu bakımdan genel itibariyle geleneği dönüştürerek yeniden ürettiği değil; klasik edebiyatın dil ve üslubunu, imgelerini ödünçleyerek incelmış bu şiir zevkini güncelde yaşatabilen, klasik olana yaslanan iyi şiir yazabilmek gayretinde olduğu görülmektedir. Bu anlamda Yahya Kemal klasik şiirimiz içinden farklı dönemler ve şairlere ait seçkin, yüksek değerdeki mısraları devşirir; şiir dil ve üslûbuyla onlara eklenmeye çalışır. Bununla birlikte Beyatlı Divan şiirinin terminolojisi hâline gelmiş mecaz ve benzetmelikleri, biri diğerini -mutlaka- takip eden ve böylece geleneksel bir motif oluşturan mazmunları; yani “bağlı unsurları” (Akün, 1994 :422) geleneksel çerçeveleri içinde kullanırken onları Divan şiirinde hiç de karşılaşılmayacak tablolar içine de konumlandırabilmektedir. Örneğin “Mâhurdan Gazel” klasik edebiyatın öğeleriyle donanmış aykırı bir atmosferi veren böyle bir şiirdir; ancak bu şiirin Yahya Kemal’in Paris’te iken yazdığı ve yurda dönüşte yayınladığı eski tarzlı şiirlerinin ilki olması ve bu tip tabloların Yahya Kemal’in şiirinde benimsediği, derinleştigi bir tarz hâline gelmeyişi onu Yahya Kemal’in şiiri için belirleyici olmaktan çıkarmaktadır. Nitekim Tanpınar da: “(...) başlangıç devresine ait olan ‘Mâhurdan Gazel’, ‘Şerefâbâd’, ‘Bir Sâkî’ gibi az çok dekoratif diyeceğimiz eserlerden sonra ilhamının eski âleme daha çok yaklaştığını” (Tanpınar, 2007) söyler. Bu anlamda Yahya Kemal’in gazelleri, tıpkı klasik Türk edebiyatında “Divanların kalbinde bulunan gazeller” gibi geleneğin bütün “lirizmini, mazmunlarını ve estetik unsurlarını” (Akün, 1994: 405) taşır; bunun yanı sıra -mutlaka- şiirdeki bütünsellik klasik edebiyatımızın yek-âhenk gazellerinde olduğu gibi gözetilir. Bu anlamda Yahya Kemal’in gazellerinde beyitler kendi içine kapanmaz, şiirdeki ortak anlam ufku daima korunur. Beyatlı’nın gazellerinde anlam bütünselliğinin sürekli bir tavır olarak belirişi onların modern Türk şiirinin inşasına uygun hâle getirilmesiyle gerçekleşir.

Yahya Kemal’in adlandırmasıyla Lâle devri olarak anılan; Osmanlı Padişahı III. Ahmet döneminin edebî dil ve üslubu ile hayal dünyasını nazmettiği ‘Sene 1140’ adlı şiirinde mehtaplı bir düğün gecesinde Sadâbad Kasrı’nın çiçek bahçesine gelmiş mâşukunu şöyle nazmeder:

“Tâ ki seyretsün felek ol şûh çözmüş kâkülü
 Bir elinde câm-ı âteş-fâma kalb etmiş gülü
 Leyl içinde âh ederken nev-bahârın bülbülü
 Eyledim mehtâbı hem dâvet düğün âlayına” (EŞR: 55)¹

¹ Makalede Yahya Kemal Beyatlı’nın şiirlerini derleyen eser adları metin içi kısaltma biçiminde verilecektir. Buna göre kısaltma-eser karşılıkları şöyledir: EŞR: *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, R:

Şiire konu olan güzel, kâkülünü çözmüştür; elinde güle benzeyen ateş renkli şarap kadehi ile feleğin dahi izlediği göz alıcı güzelliği ile resmedilir. Divan şiirinde sevgilinin saçı kara ve çengel gibi kıvrık yapısıyla âşığın gönlünü esir alan; zülf, kâkül, mû, perçem gibi farklı isimlerle anılıp sevgilinin güzelliğini tamamlayan bir unsurdur. Divan şiirinde sevgilinin mecazı olan gül, onu çeşitli özellikleriyle simgeler. İlk bahar “gül mevsimi” olarak kabul edilir. Gül mevsiminin bülbülü olan âşık, mâşukuna diğer deyişle güle duyduğu ve mâşukun elindeki ateş rengi şarap kadehi ile özdeşleşen aşk ile -ki o aynı zamanda güldür ve aşk ile mâşukun ayniyetinin ifadesidir- “âh” etmektedir. Bu yolla şiirde geçen mehtaplı, aydınlık gökyüzü manzarası altındaki aşk sahnesi tamamlanır; zira bu âh, aşk ateşinin kıvılcımlarını göğe çıkarır. Göğün ışıklı manzarası bu âhın kıvılcımlarından vücut bulmuş; âşık, mâşuk ve onları çevreleyen kâinat bu aşktan doğmuştur.

Yahya Kemal, Hayyam (R: 23), Hazan (R: 30), Tercih (R: 39), Çubuklu Gazeli (EŞR:33), Söz Meydanı (EŞR:20), Rıt-ı Girân (EŞR:22), Ne Bildik Ne Bilmedik (EŞR:25), Söyler (EŞR:43) gibi şiirlerinde de sevgili ve âşık için gül-bülbül ve onları takip eden geleneksel diğer unsurlardan kurulu geleneksel söyleyiş biçimine başvurur.

Beyatlı'nın yararlandığı ve belli/geleneksel bir imaj örüntüsü içinde kullandığı mecazlardan biri de sevgilinin ifadesi olan “ay”dır.

Klasik şiirimizde ay -özellikle meh-i tâbân, mehtâb, meh-i tamâm gibi ifâdelerle anılan dolunay- “nurlu yüzüyle sevgiliden başkası değildir. Ona kimsenin eli değmemiş, kimse yanına yaklaşmamıştır. Her gece görünmez, bir yerde duramaz, uzaktan seyredilir, yükseklerde, karanlığı aydınlatır. Bütün bunlar sevgilideki özelliklerdir. (...) Manzumelerde ay hakkında bazı teşbih ve mecazlı kelimeler kullanılır.” Sâki, kadeh, mum bunlardandır. (Pala, 2020: 52)

“Abdülmecid devrinde bir güzele gazel” atfıyla kaleme aldığı ‘Perestiş’ adlı şiirinde:

“Her âh bir hitâb idi Körfez’de dün gece
Bin mâh içinde bir meh-i tâbân olan sana” (EŞR: 14)

Beytiyle sevgiliyi binlerce ay içinde göğü nuruyla aydınlatan ve onun kusursuz bütünsel tek hâli olan “meh-i tâbân”a benzetir.

Yahya Kemal’in Paris’ten döndükten sonra yazdığı ilk eski tarzlı şiirlerden olan “Mâhurdan Gazel”de de sevgili yine “ay” olarak:

“Gördüm ol meh dūşuna bir şâl atup lâhûrdan
Gül yanaklar üstüne yaşmak tutunmuş nûrdan” (EŞR: 28)

Biçiminde anılır. Sevgilinin “meh” olarak anılışı Divan şiiri geleneğinden ödünçlemeyse de şiirin devamında sevgilinin konağından çıkıp kayıkla gezmeye gidişi bu sırada halkın onun güzelliğini alkış tutarak izleyişi geleneksel şiirin dünyasına ait bir sahne değildir. Nitekim Tanpınar, Yahya Kemal’in kendisine Paris’te yazmaya başladığı bu şiir için Venedik bayramlarını canlandıran bir tabloyu gözünün önüne getirdiğini söylediğini (Tanpınar, 2007: 129) aktarır.

“Tazmîn” adlı, II. Selim’in pek çok şair tarafından da tazmin edilmiş olan “Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız/ Âteş kesilür geçse sabâ gülşenimizden” biçimindeki ünlü beytini dört beyit ilâvesi ile tazmin ettiği şiirinde de:

“Bir gün ser-i kûyundan eğer geçsek o mâhın

Billâh o çemenzâr yanar dâmenimizden” (EŞR: 32) Beytiyle sevgiliyi ay ile özdeşleştirir.

Bunun gibi “Neşâtî’nin Gazelini Tahmis” adlı şiirinde sevgili, âşığın gününü aydınlatıp gecesini nurlandıran “güneş ve ay”dır; onun kaybıyla cihan karanlığa gömülmüştür. (EŞR: 57)

Yahya Kemal “Bir Sâkî” adlı şiirinde ise sevgilinin diğer ifade biçimleri olan “muğbeçe” ve “sâkî” mecazlarını kullanmıştır. Bu mecazlar, meyhanede içki dağıtan, bulunduğu “meclise canlılık getiren”, âşiğe kederini unutturan, onu şarabın mestliğiyle kendinden geçiren sevgili figürünü gösterir. Bu figürün gönderimleri çeşitlidir. Tasavvufî yönüyle meyhâne zahidin giremediği, rint neşveli Hak âşıklarının tekkesi; sâkî ise ilâhî aşk şarabını sunan aracıdır. Diğer yandan -yaygın biçimiyle- sevgili, içki sunan sâkîye benzer; âşığı “dudağının içkisi” (Pala, 2020: 400) ile sarhoş eder. Bu bağlamıyla cinsel çağrışım içermediğini söylemek mümkün değildir ve tasavvufî ilk bağlamdan apaçık ayrılır. Diğer kullanımıyla ise sevgili meyhane çırağı ya da sâkîye benzemez de kendisi için şiir söylenen sevgili doğrudan doğruya odur. Yahya Kemal “Bir Sâkî” adlı şiirinde bu mazmunları Lâle devrinde şuhluğu ile cihanı karıştıran; Sa’dâbâd’da tanışıp Kasr-ı Cinân içinde baş başa kaldığı on altı yaşındaki sevgilinin; ya da doğrudan doğruya meyhaneci çırağı olan sâkînin (EŞR: 17) benzetmelikleri olarak kullanmıştır.

Yahya Kemal’in Divan şiiri geleneği içinde yer etmiş “bezm” ve aynı dairedeki bezm-i câm, Divan-ı Cem, Bezm-i Cemşid, mey, mey meclisi, câm-ı Cem, sâkî, sâgar vb. ifâdelere de klasik Türk edebiyatında kullandığı kavram çerçeveleri dahilinde şiirlerinde sık yer verdiği görülmektedir.

Bezm, musiki, yeme-içme, içki, raks ve eğlence içeren neşeli toplantılardır. “Sevgilisi, sâkîsi, mutrib (çalgıcı)’i, gazelhânı, yârânı ve içkisi, mezesiyle meclis, şairlerin en râğbet ettikleri durumlardan biridir. Bu eğlence, zamanına göre evlerde, meyhânelerde (mecazen tekkelerde)” yapılabilir. Bezmde sâkî elindeki rıtl-ı girân (büyük kadeh)’ı ile ortada dönerek halka hâlinde oturmuş kişilere şarap ikram eder. Divan şiirinde bezm gerçek anlamıyla kullanıldığı gibi, sevgilinin yüzü, dünya, güzellikler vb. yerine de kullanılmış; Bezm-i işret, bezm-i mey, bezm-i Cem gibi tamlamalarda da yer almıştır. (Pala, 2020: 81)

Yahya Kemal, işret meclisinin ortasında sâkînin elinde dönüp duran bu büyük şarap testisinin/kâsesinden adını alan “Rıtl-ı Girân” adlı şiirinde,

“Cem bezm-i câmı kurduğu gün şâd olun dedi
Ey dil-harâblar için âbâd olun dedi

Dünyâ-yı dînu bahşederek dünyevîlere
Dîvân-ı Cem’de rind-i ser- âzâd olun dedi” (EŞR: 22)

Mısralarıyla, İran mitolojisinde şarabı bulan görkemli bir hükümdar olarak anlatılan ve “İslâm edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adı ve câmı efsaneleşmiş” (Pala, 2020: 97) olan Cem’e, tıpkı Divan şiirinde olduğu gibi bezmi ve câmı ile yer verir. Şiirde bezm-i câm, dünya işlerini bir kenara bırakmış rint meşreplerin mesrur olduğu bir toplantıdır. Ayrıca “Dünyâ-yı dînu bahşederek dünyevîlere” mısrası Tevfik Fikret’in “Ömr-i Muhayyel” adlı şiirindeki “Hâkîlere bahş eyleyerek hâk-i siyâhî” mısrasıyla metinler arasılık içerir.

“Tanbûrî Cemil’in Ruhuna Gazel” adlı şiirinde ise Cemşid’in bezminde, içki ve eğlence meclisinde, kadehlerin, mûsikî makamlarının; - *Hüsn ü Aşk* mesnevîsine de gönderimde bulunan- “güzellik” ve “aşk”ın, binlerce ay ve yıldızın dönüşü arasında kozmik ahengi vurgulayacak tarzda ilişki kurulur. Şiirde içki meclisi, rindin ayağını maddî dünyadan kesen; bir esrime anı içinden fizik ve metafizik dünya arasındaki eşikte melekleri bu mecliste eğlenen rintlerle aynı yerde ve aynı ahenk içinde resmeden bir sahne; içki kadehi ise varlık perdesini kaldırarak kişiyi rahmet cihetine döndüren bir araç olarak belirlemektedir.

“Bezm-i Cemşîd’de devran ki kadehlerle döner
Şevk şeb-tâ-be-seher raks-ı mükerrerle döner” (EŞR: 42)

(...)

“Cümle ervâh-ı makâmât açılır arşa kadar
Râst Mâhur ile Uşşak Muhayyerle döner

Kurtulur pâ-yi tarab yerden o dem kim melekût
Yere gökten süzülüp halka-i şehperle döner” (EŞR: 42)

Beyitleriyle Yûnus Emre Divanı’nda yer alan

“Mevlânâ sohbetinde sâz ile işret oldu
Ârif mânâya daldı çün bilebilir ferîşte”

“(Mevlânâ’nın sohbetinde sazlı sözlü/muhabbet ve zikirle ihyâ edilen bir meclis oldu. Ârif, meleklerle birlikte mânâya daldı.)” (Tatcı, 2020: 19)

Biçimindeki beyit arasında içerik örtüşmesinden doğan gönderim söz konusudur.

“Veda Gazeli”nde ise şair, içkiyi -kendisini de dahil ettiği- rint meşrep kimselerin ömrünün son demlerinde yaşadıkları neşe, sevinç ve mutluluğu, hafif sarhoşlukla tadılan keyfi tam hâle getirecek bir ‘cam-ı fenâ’ olarak görür:

“Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler
Son meclisi câm üstüne câm olsun erenler

Şükranla vedâ ettiğimiz câm-ı fenâyâ
Son pendimiz ahlâfa devâm olsun erenler” (EŞR: 41)

“Veda Gazeli”nde câm/içki, kişiyi kendinden geçiren, -bir bakıma- varlığından fenâ bulduran, dünya işlerinden, bencillik ve çıkarıcılıktan arınmasını sağlayan; bu anlamda Allah aşkıyla benlik davasından geçme hâliyle ters düşmeyen bir “ıksır” olarak görülür. Şair dünyada onunla mutlu olan ruhların sarhoşluklarını âhirette de sürdürmelerini diler.

Belirtmek gerekir ki Divan şiirinde peymâne, sâgar, piyale gibi eş anlamlıları olmakla birlikte câm, “kadeh anlamında en çok kullanılan kelime”dir. Câm-ı mey, câm-ı âteş-renk, câm-ı gül-gûn, câm-ı safâ gibi tamlamalar hâlinde de kullanılan câmı yani kadehi/içkiyi bulanın “Cem (Cemşid) olması bakımından “câm-ı Cem” şeklinde de kullanılır. Câm, “sevgilinin dudağıdır, ağzıdır; çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Ayrıca bûse, en az bir şarap kadar insanı kendinden geçirir, sarhoş eder. Böylece âşık dertlerini unuttur. Üstelik sevgilinin ağzı acı sözlerle doludur. Nitekim şarap da acıdır. Câm aynı zamanda bir gonca veya güldür. Kırmızılığı yönünden ve çekiciliği nedeni ile bu ilişki kurulur.” (Pala, 2020: 92)

Yahya Kemal, “Hisar Gazeli”nde “câm”a Divan şiiri geleneğinde olduğu gibi peyzajıyla birlikte yer verir:

“Mümkün müdür hayâtımız ey mey sen olmasan
İçtikçe gül-be-gül açılan gülşen olmasan

Bezminde şeb-be-şeb leb-i cânân lisân-ı aşk
Âteş-misâl olur mu sen âteşden olmasan” (EŞR: 29)

“Erzurum Gazeli” adlı şiirinde ise sevgilinin gülüşüyle bağın canlanması; elindeki neşe veren şarap kadehinin göksel/ilâhî bir ışık gibi parlamışını nazmeder:

“Yârin ki her tebessümü dâğ üstü bâğ olur
Destinde câm-ı neşve semâvî çerâğ olur

Her fasl-ı ömrü silsile-i nev-bahâr kıl
Zannetme ayş ü işret için başka çâğ olur” (EŞR: 46)

İçki kadehinin verdiği neşe ve canlılık ilkbahar manzarasıyla birleşir ki Divan şiirinde “nev-bahar” çiçek mevsimi olarak sevgiliden izler taşıyan, ona kavuşmanın ifadesi olan mevsimdir. Ömrün her faslını ilk bahar kılmak; ömür çağını sevgilinin de bulunduğu içki ve eğlence bezminde, ilk baharın sevgiliden devşirilmiş güzellikleri içinde yaşamak gerekir.

“Erzurum Gazeli”ndeki ilk baharı içki ve sevgiliyle birlikte resmeden bu kavrayış; Yahya Kemal’in bir rubâisinde apaçık takip edilir: Halk edebiyatında “Ferhâd ile Şîrîn”, İrân edebiyatında, mesnevî konusu olarak işlenegelen “Ferhâd u Şîrîn”/ ‘Hüsrev ü Şîrîn” olarak bilinen aşk ve hicrân hikâyesinin asla kavuşamayan baş kişileri Ferhâd ile Şîrîn, bu rubâide baharın ortasında kavuşmuştur; bezm âlemlerinin geceden fecr vaktine uzanan eğlencesi içinde yıldızlara yükselen kadehlerle bu kavuşma kutlanır.

“Çepçevre bahâr içinde bir yer gördük
Ferhâd ile Şîrîn’i berâber gördük

Baktık geceden fecre kadar ellerde
Yıldızlara yükselen kadehler gördük” (R: 18)

Âşığın göğe yükselen âhının yerini yıldızlara yükselen kadehler alır. Divan şiirinde sevgilinin elinde çerâğ gibi parlayan ışıklı kadehler ve kadehlerin işret meclisinde dönüp duruşuyla gökyüzü cisimlerinin dönüşü/ göğün yerküre üzerinde dönüyor izlenimi uyandırışı arasında

koşutluk kurulur ve gökyüzü kadehlerle süslü bir bezm, Bezm-i Cemşîd olarak tasavvur edilir.

Şiirde ikinci bir metaforik katman ise gökyüzünün kadehlerle bezeli oluşu ve şarap dolu kadehlerin çiçek bahçesine benzetilmesi üzerinden ışıklı gece göğünün çiçekler açmış bir bahar bahçesi olarak tasavvurudur. Bu bakımdan Ferhâd ile Şîrîn'i diğer deyişle âşık ile mâşuku birlikte gösteren ortamın bahar bahçesi oluşu; kadehlerin yıldızlara yükselmesi/yıldızlarla bir arada resmedilmesi vuslatın ilkbaharını ve kâinatın Cemşîd'in bezmi hâline gelişini veren bir tablo hâlini alır.

“Baharâbâd” şiirinde de benzer biçimde bahar geceleri kurulan içki sofrasındaki içki kadehlerinin çokluğu yıldızların çokluğuyla kıyas edilir. Bu kıyas, sofrayı donatan bu “ufak billûr bardak” (Onay, 1993: 87)'ların; Kâinatı donatan yıldızları çağrıştırmasını sağlar, kadehlerin boşalıp ortadan kalktığı bezm-i meyden sonra -yıldızların ortadan kalktığı gökte- muhteşem bir sabah uyanır. Câm, bezm ve bahardan kurulu tablo, yukarıda açıkladığımız rubâide olduğu gibi âşık ve mâşukun varlığı ile tamamlanır.

“Hüsn ü aşk ikliminin feyziyle sermest-i bahâr
Reng ü bû eksilmeyen Bâğ-ı İrem'ler görmüşüz” (EŞR: 51)

Beyatlı, “hüsn ü aşk” ifâdesi ile baharla ve sevgiliyle özdeşleşen ‘güzellik ve aşk’ olgularıyla birlikte; klasik Türk şiirinin son önemli şairlerinden Şeyh Gâlib (ö. 1799)'in kaleme aldığı Divan şiirinin “son büyük tasavvufî mesnevîsi” olan *Hüsn ü Aşk*'a da gönderimde bulunur.

“Şûh Şirinler yüzünden dağ delen Ferhâdlar
Aslıhanlardan yanan Âşık Keremler görmüşüz” (EŞR: 51)

Mısraları ile “Hüsn yani güzellikle bu güzelliğe ezeli yönelişin ifadesi olan Aşk” (Okçu, 1999: 29) menkıbevî aşk kahramanları hâlinde somutlaşır ve bu gönderimi doğrular.

Yahya Kemal yukarıda verilen örneklerin yanı sıra diğer bazı şiirlerinde de (Özgürel, 2021: 525) Divan şiiri geleneği çerçevesinde ele alınan biçimleriyle içki meclisi ve bu dairede yer alan kavram, terim ve mazmunlara yer vermiştir.

Divan Şairlerine Ait Metinleri İktibas

Yahya Kemal, şiirlerinde Divan şairlerine ait kimi şiirleri aynen aktarma yoluyla alıntılanmıştır. Bu metinler arasılık biçimi terminolojik bakımdan ‘metin ekleme’ olarak ifâde edilir; ancak bu terimi Yahya

Kemal için kullanabilmemiz için şairin çıkış noktasının kendi oluşturduğu metin olması; diğer deyişle bir başka metinden alıntı yaparken kendi şiirine yeni çağrışım halkaları eklemek, şiirinin anlatım kabiliyetini, derinliğini artırmak amacı gütmesi gerekirdi. Oysa Yahya Kemal'in aynen aktarma yoluyla alıntılacağı metinler kendi şiirine eklediği metinler değil; kendi şiirini eklediği metinlerdir. Dolayısıyla çıkış noktası örneğin Nef'i'nin mısrası, Nedim'in gazeli; ya da bir başka gazelin matla beyti olmaktadır. Şair mısralarını bu art zamanlı metinlere eklemelerken amacı onlara “anlam ve güç bakımından kaynaşabilmek” (Dilçin, 1983: 223); art zamanlı metindeki söyleyiş ve anlam inceliğini sürdürebilmektir. Bu bakımdan aynen aktarma yoluyla gerçekleştirilen bu metinler arasılık biçimini ‘metin ekleme’ değil ‘metne eklenme’ olarak adlandırmak doğru olur. Bu dolayında Yahya Kemal, eski Türk şiirinde geleneksel olarak uygulanan tazmin, tahmis ve taştir gibi metne eklenme biçimlerini uygulamıştır. Bazı örnekler şöyledir:

Beyatlı, “Tazmin” (EŞR: 32) adlı şiirinde II. Selim'in çok bilinen ve pek çok Divan şairi tarafından da tazmin edilen beyti makta beyti kılarak dört beyitle tamamlamıştır. *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı kitapta yer alan bu şiirin II. Selim'e ait makta beyti:

“Biz bülbül-i muhrik-dem-i şekvâ-yı firâkız
 Âteş kesilür geçse sabâ gülşenimizden”
 Biçiminde yazılmıştır. Beytin aslı:
 “Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız
 Âteş kesilür geçse sabâ gülşenimizden”

Biçiminde olmalıdır. Böylece beyit: Biz, ayrılık bahçesinin öylesine yanık ve yakıcı öten bülbülüyüz ki, serin sabah rüzgârı ötüşümüzle gülleri kor hâle gelmiş olan gül bahçemizden esse, ateş kesilir; serin geldiği bahçenin öteki ucundan alevli bir esinti hâlinde çıkar, anlamını verir.

Yahya Kemal Nef'i'nin “Hem kadeh hem bâde hem bir şuh sâkîdir gönül” biçimindeki mısrasını da önüne dört mısra ekleyerek tazmin etmiştir (EŞR: 79). ‘Seyfi’ye Refakat’ (EŞR: 56) adlı şiirinde ise Nedim'in ‘meşrebimcedir’ redifli gazelini tahmis etmiştir. Seyfi, “Yahya Kemal'in yaygınlaştırdığı Lâle Devri ve Nedim sevgisinden etkilenerek Nedim'in ‘Meşrebimcedir’ redifli gazelini tahmis ve bu tahmisi ‘Nedim’i şâd ve âbâd eden yegâne şairimize’ ifadesiyle Yahya Kemal'e ithaf eden Orhan Seyfi (Orhon)[dur]. Yahya Kemal, aynı gazeli tahmis etmek suretiyle Orhan Seyfi'ye refakat etmiş olmaktadır.” (Ayvazoğlu, 2013: 439) Yahya Kemal ayrıca Neşatî'nin ‘bile’ redifli:

“Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
 İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile”

Matlalı gazelini; ona söyleyiş inceliği ve anlam bütünlüğü bakımından kusursuz biçimde eklenerek tahmis etmiştir. Matla beytinin tahmisini örnek olması bakımından alıntılanak gerekir:

“Ye’se gark etti felek külbe-i ahzânı bile
Ateşim geçti cehennemdeki nîrânı bile
Cûş edüp söndüremez gözyaşı tûfânı bile
Gittin ammâ ki kodun hasret ile câmlı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile” (EŞR: 57)

Yahya Kemal’in Divan şairlerinden iktibas yoluyla yararlandığı gibi ‘Mâverâ’da Söyleniş’ adlı şiirinde yine Neşatî’ye ait:

“Etdik o kadar ref -i taayün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız.” (KGK: 69)
Biçimindeki beyti:
“Merhüm Edirne Şeyhi Neşâtî diyor ki:
‘Biz sâf aynalarda sırroluruz öyle gaibiz.’”

Biçiminde dönüştürerek; bu anlamda yeniden üreterek, iktibas yoluyla kullanmıştır.

Şair Feyzî-i Hindî’den adlı şiirinde Feyzî-i Hindî’nin Divan’ından tercüme ettiği:

“Kudsî o tâiriz ki neva bilmeyiz nedir
Mürg-i melâikiz ki hevâ bilmeyiz nedir
Tûfân-ı mevchîz-i belâ bilmeyiz nedir
Hân-ı kerem ve bang-i salâ bilmeyiz nedir
Enfâs-ı can-nisâr-ı sabâ bilmeyiz nedir” (BŞ: 35)

Biçimindeki mısralardan “Hân-ı kerem ve bang-i salâ bilmeyiz nedir” mısrasını “Feyzî-i Hindî”den adlı kıt’asında tazmin etmiştir:

“Yaklaşmayız simâtına ehl-i tecemmülün
Hân-ı kerem ve bank-ı salâ bilmeyiz nedir
Dil lengeriyle sevk ederiz fülk-i vahdeti
Tûfan-ı derd mevc-i belâ bilmeyiz nedir” (EŞR: 82)

Beyatlı’nın “Bâkî’nin Gazelini Taştîr” (EŞR: 60-61) adlı şiiri - Neşatî’nin gazelini tazmin edişinde olduğu gibi- güç, anlam ve metnin yazıldığı dönemin dili ve üslûbu bakımından ana metinle kusursuz biçimde kaynaşmış mısralarla kurulmuştur. Altı beyitlik bu gazelin maktâ beytini ve taştiri şöyledir:

“Fermân-ı ışka cân iledir inkiyâdumuz
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inâdumuz”

“Aşkın fermanına boyun eğip kendimizi teslim etmemiz can iledir. Kaderin hükmüne zerre kadar ayak dirememiz yoktur.” (Timurtaş, 1987: 99)

Yahya Kemal’in taştiri:

“Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız
Pürdür hayâl-i yâr ile her lâhza yâdımız
Mevkûfdur o mâha samîm-i fuâdımız
Âhir varınca haddine hestî-i şâdımız
Hükm-i kazâyâ zerre kadar yok inâdumuz” (EŞR: 60)

İsmail Habip Sevük bu taştirden yola çıkarak Yahya Kemal’in bir gazeli tahmis ya da taştir ederken o metnin aksaklıklarını göz önüne aldığını, ana metni daha üstün bir şiirsel söyleyişe kavuşturma gayretinde olduğunu belirtir. Bu bağlamda Sevük, Baki’nin alıntılıadığımız makta beyti için: “İlk mısra ile şair kendine ferman verecek padişah olarak ancak aşkı tanıdığı için onun fermanına candan boyun eğeceğini anlattıktan sonra ikinci mısradan kaza ve kadere karşı inat edilemeyeceğini söylüyor. Halbuki o ilk mısradan sonra aşkın fermanını dinlemek yüzünden ‘ölümle tehdit edilsek bile bunu tabî bir kader cilvesi gibi görürüz.’ Cinsinden bir şey demek lâzımdı. Bu yüzden iki mısra arasında bir boşluk kalıyor. İşte Yahya Kemal eğer gazeli tahmis etse ekleyeceği üç mısra o bendin üstüne konacağı için esas gazelin ilk beytindeki açıklık yine olduğu gibi bırakılmış olacaktı. Halbuki taştirde eklenen üç mısra esas beyitlerin arasına konulduğu için Yahya Kemal bu sayede açığı dolduruyor (...)” (Sevük, 2000: 16-17) Der.

Sonuç

Yahya Kemal Beyatlı’nın, modern Türk şiirinin yapılanmasındaki kurucu rolü onun modern şiirin bizim klasiğimiz olan Divan şiirinin estetik olgunluk ve deneyiminden köklenmesi gerektiği, bu köklenişin modernin özgünlüğünü, özerkliğini zedelemeyeceği aksine onun yetkinleşmesinin ve zamanla klasikleşmesinin yolunu açacağı biçimindeki görüşüne rağmen ve bu görüşü sayesinde. “Rağmen” demek durumundayız; çünkü Yahya Kemal’in modern Türk şiirini araştırdığı ve bu şiirin Türk edebiyatında yapılandığı yıllarda modernin, geçmişten, geleneksel yapıdan, doğu kültür dairesinde biçimlenmiş sanat anlayışından kopuşu ön gereklilik olarak kabul etmekteydi. Divan şiiri Osmanlı Devlet ideolojisinin moderne sızan bir devamı olarak görülmekte ve onun biçim ve içerik özellikleri, dil ve üslubu, estetik dokusu -Fransız modernlerinin Heredia için söylediği gibi- “köhne” bulunmaktaydı. Yahya Kemal döneminin bu genel eğilimine rağmen gelenekten yararlanmayı modernin kuruluşunda bir yöntem olarak kabul etmiş, Divan şiirine giydirilen ideolojik kisveyi sıyrılmış, ona bir estet gözüyle bakmış, ondan sanatsal yönüyle yararlanmıştır. Beyatlı’nın

kuruculuğu, klasik müktesebattan etkili biçimde yararlanabilmesiyle gerçekleşir. Zira her yetkin modern metnin yaslandığı, geçmişe ait olmasına rağmen kendisinden yararlanılabildiğı nispette bugüne taşınmış, klasikleşmiş ve dolayısıyla da modern dünya içinde var olma kabiliyeti kazanabilmiş bir estetik kaide vardır. Bu kaide geleneksel sanat birikimidir. Beyatlı'nın hem Arapça, Farsça yükü azaltılmış, saf bir İstanbul Türkçesi -diğer deyişle- beyaz lisan ile kaleme aldığı şiirleri hem de Divan şiir geleneğinin estetiğine eklemlemek üzere yazdıkları, farklı ölçülerde estetik gelenekten beslenen otonom, lirik, modern bir Türk şiirinin oluşmasına öncülük etmiştir.

Kaynakça

- . (2008). *Edebiyata Dair*. 6. bas., İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- . (2012). *Kendi Gök Kubbemiz*. 36. bas., İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- . (2018). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. 17. bas., İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- . (2019). *Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş*. 4. bas., İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Akün, Ömer Faruk. (1994). “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.9, s.389-427, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (2013). *Yahya Kemal, Eve Dönen Adam, Ansiklopedik Biyografi*, 2. baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Beyatlı, Yahya Kemal. (1997). *Bitmemiş Şiirler*. 2. bas., İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Dilçin, Cem. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 6. bas., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:517.
- Onay, Ahmet Talât. (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. Cemâl Kurnaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Özgürel, Emine Gözde. (2021). *Yahya Kemal: Hayatı, sanatı, eserleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pala, İskender. (2020). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 32. bas., İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sevük, İsmail Habip. (2000). “Bâkî ve Yahya Kemal”, Kâzım Yetiş (haz.) içinde, s.15-21.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2007). *Yahya Kemal*, 6. bas., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tatcı, Mustafa (2020). *Yunus Emre, Divan*, 5. bas., Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri. (1987). *Bâkî Divanı'ndan Seçmeler*, 1. bas., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.